

V veliki dvorani Dolenjske galerije je bila do včeraj odprta razstava slikarskih del novomeškega slikarja Mirana Hočevarja, posvečena 60-letnici njegovega življenja in 30-letnici njegovega slikarskega dela. Na ogled je bilo kakih 60 krajin, ki jih je likovnik ustvaril v zadnjih desetletjih svojega plodnega delovanja. Za objavo v Dolenjskih razgledih smo izbrali reprodukcije nekaterih njegovih priljubljenih motivov.

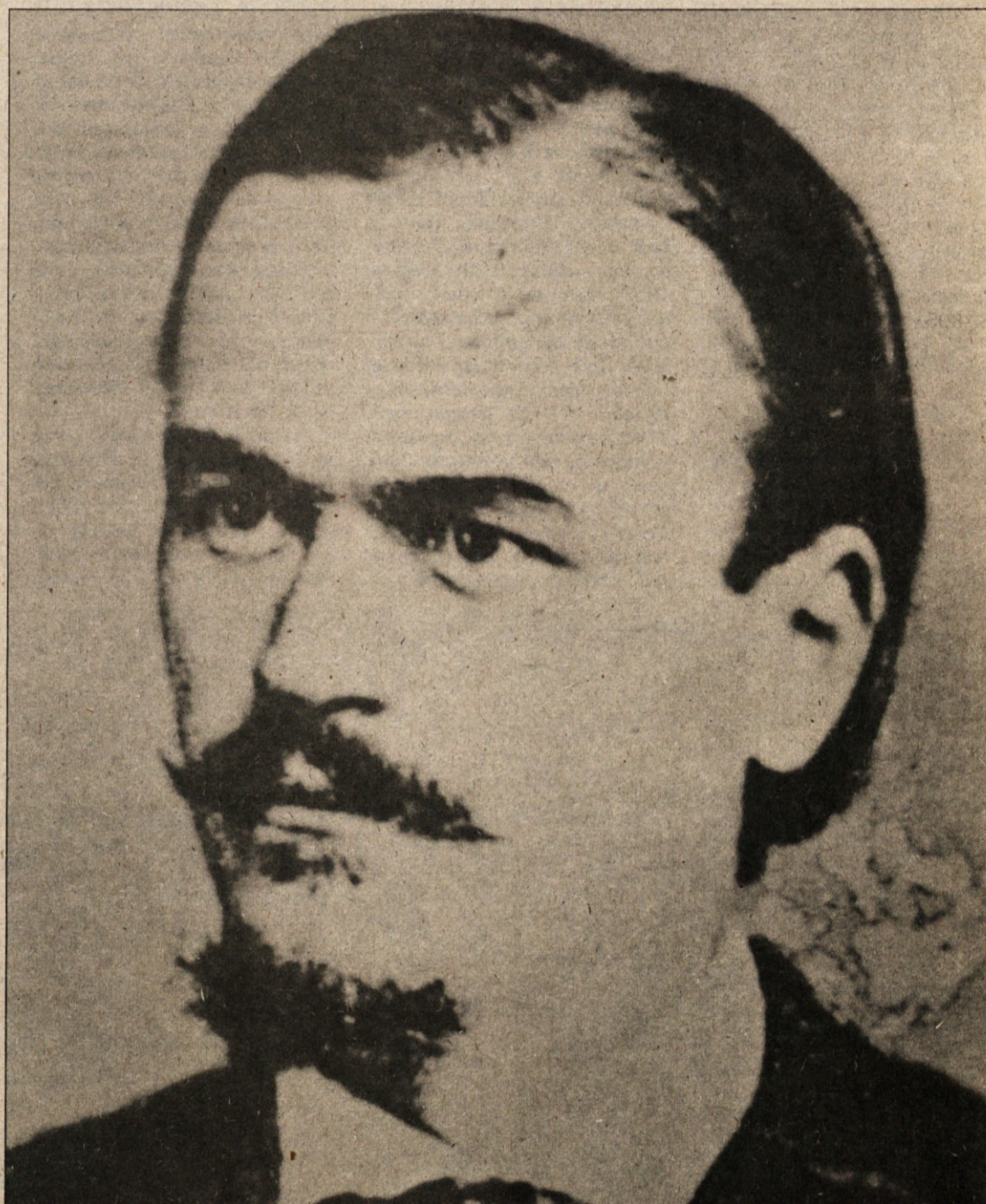
Dolenjske razglede urejujejo:
Marjanca Kočevar – Colarič,
Jože Dular, Vida Češnjevcar –
Fritz, Bogo Komelj, Milan Mar-
kelj, Drago Rustja, Toni Vovko
in Ivan Zoran. – Oblikovalec:
Dušan Lazar.

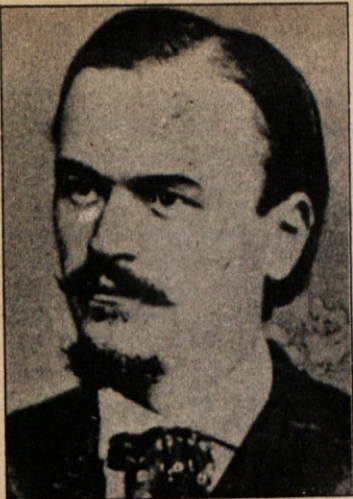
DOLENJSKI RAZGLEDI

Jurčič je živel in še živi

Pred sto leti je umrl v 37. letu starosti pomembni slovenski pripovednik Josip Jurčič. Pobrala ga je nekdanja „poklicna“ bolezen slovenskih literatov – jetika. V domačem izročilu so za prezgodnjo pisateljevo smrt krivili njegov počitek na vlažni zemlji pod hruško v sadovnjaku pred hišo. Jurčičev brat, ki je gospodaril na domačiji na Muljavi, je ob obujanju spominov na svojega brata dejal številnim obiskovalcem pisateljeve rojstne hiše: „Prišel je na obisk, se ulegel pod to hruško in se prehladil. Dobil je hitro jetiko in umrl.“ Ta prehlad pod hruško je le pospešil pisateljevo smrt, saj je bolehal že mnogo let prej. Iskal si je zdravja v Gorici in tudi v Italiji, a brez uspeha. Revno dijaško in študentovsko življenje in še narporna časnikarska služba sta ga oslabila, da ni bil kos težki bolezni. Umrl je 3. maja 1881 v Ljubljani.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Jurčičev rod izvira izpod Gorjancev. Matične knjige v župnijskem arhivu v Podbočju dajejo slutiti, da so se Jurčičevi predniki naselili na področje Vojne krajine in od tam v Jablanico pri Kostanjevici ali pa so prišli sem iz Hrvaške, ker so vpisani v matični knjigi kot Jurišiči oziroma Juršiči. Pisateljev oče Marko se je še pisal Juršič in je prišel iz Jablanice v stiški samostan za kočijaža. Tam se je spoznal z Marijo Jankovičevo, po domače Pajštbarjevo z Muljave, in se z njo oženil. Priženil je četrtno urbarske kmetije, kar je bilo premalo za preživetje, zaradi tega se je nekaj časa bavil tudi z branjarijo in prodajo žganja. Zakoncema se je 4. marca 1844 rodil sin Josip. S sedmim letom sta ga vpisala v ljudsko šolo, a ker ni uspel, sta ga ponovno vpisala z devetim letom. V šolo je hodil n Krki in v Višnji gori. Ker je v šoli pokazal lep uspeh, so se starši odločili, da ga bodo šolali. Takrat je bila navada, da so poslali otroke, ki so bili namenjeni v gimnazijo, zadnji dve šolski leti osnovne šole v normalko v kraj, kjer je bila gimnazija, da so dobili boljšo podlago v nemščini. Tako je tudi Jožek obiskoval ljubljansko normalko v letih 1855 – 1857. Nato se je vpisal v prvi razred gimnazije in ga končal z odliko. Zaradi odličnega uspeha je bil sprejet v Alojzijevišče in bil v njem do končanega sedmega razreda gimnazije. V Alojzijevišču je pridno prebiral domačo in tujo literaturo. Gimnazijo je končal l. 1865 in se odločil za študij na univerzi. Vpisal se je na filozofsko fakulteto in poslušal tri semestre slavistična predavanja in iz

klasične filologije. Upal je, da se bo na Dunaju preživel s pisanjem, kakor se je v osmem razredu gimnazije, na Dunaju ni bilo tako, denar je pritekal počasi in pomalem, ni zadoščalo zživeljenju. V poletnem semestru 1867 ni več vpisal predavanj, a je vseeno ostal na Dunaju v upanju, da se bodo razmere zboljšale. Boljši časi niso prišli.

V aprilu 1868 so v Mariboru ustanovili časnik Slovenski narod in Jurčiču se je nudila prilika, da postane pomožni urednik. Sprejel je službo in se preselil v Maribor. A želja po študiju ni usahnila. Pesnik in pisatelj Josip Stritar je leta 1870 začel izdajati revijo Zvon in povabil Jurčiča na Dunaj, da bi mu pomagal. Tako je bil Jurčič l. 1870 spet na Dunaju, a tam ni ostal niti do konca leta. Materialne razmere niso bile dobre, Zvon je konec 1870 začasno prenehal, zato se je Jurčič odločil, da gre v Sisak sourejevat jugoslovanskonarodni časnik Suedslawische Zeitung. Glavni urednik Slovenskega naroda Anton Tomšič je 27. maja 1871 umrl in njegovo mesto so ponudili Jurčiču. Zapustil je Sisak in sredi julija 1871 prevzel uredništvo. Lastniki časnika so spoznali, da bi bil list bolj koristen, če bi izhajal v Ljubljani in ne v Mariboru. Tako se je Jurčič v oktobru 1872 preselil v Ljubljano in tam urejal Slovenski narod do svoje smrti.

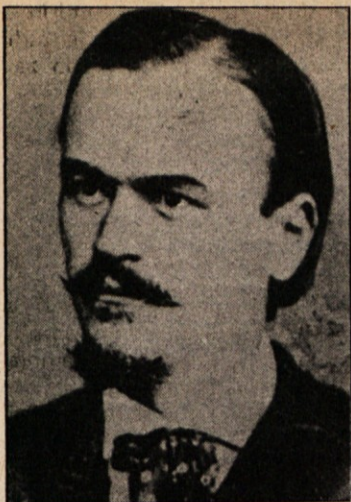
Jurčič je živel v času, ko so še živeli udeleženci raznih zgodovinskih dogajanj, npr. boj med Avstriji in Francozi in odpora proti Francozom ob zasedbi nekaterih naših dežel, kasneje dogodkov o marčni

revoluciji in kmečkih nemirih l. 1848. Ko je odrasel, je tudi sam doživljal dogodke ob zasedbi Bosne in Hercegovine, dogajanja ob odhodu cesarja Maksimilijana v Mehiko in njegovkonec. Vsi ti dogodki so burili duhove in bili duševna hrana ob dolgih zimskih večerih v kmečkih domovih. Zunanji odraz teh vojn pa so bili številni vojni invalidi, ki so morali vzeti v roke beraško palico in prosjati od vrat do vrat, od semnja do semnja in od žeganja do žeganja. Z njimi se je srečeval tudi mladi Jurčič. Ob tem pa so krožile zgodbe o vojaških beguncih, skrivačih, rekovnjačih in roparjih. Vsak med njimi je imel svojo zgodbo in tudi te so krožile od ust do ust. V živem ljudskem spominu pa so živeli še dogodki iz davnih stoletij: verski boji ob reformaciji in protireformaciji, zgodbe iz tridesetletne vojne, o turških vpadih v naše kraje, kmečkih puntih, lovu na mlade fanteza vojsko, spomini na tlačanstvo in na vse, česar slovenski človek ni mogel pozabiti in se mu je globoko vtisnilo v zavest.

Doma pa je imel Jurčič starega očeta, ki je bil neizčrpen vir narodnega blaga. Iz te zakladnice je ded zajemal in pripovedoval svojemu vnuku, v katerem je našel vnetega poslušalca. Vse te pripovedi, zgodbe in marsikatera sodobna dogajanja so našla odmev v Jurčičevih delih. V Jurčičevem času pa niso živeli samo oderuhi in skopuhi, ponarejevalci denarja, vaški bogatini in reveži, ampak je bil ves narod v vrenju. Prebujala se je slovenska narodna zavest, narodne čistalnice o se v mestih in trgih ustanovljale druga za drugo, po večjih vaseh

Miran Hočevar: GORENJE KAMENCE, olje na platnu, 1974

pa bralna društva in kmečke čitalnice. Gledališke predstave, glasbeni večeri, „besede“ in domoljubne veselice so se vrstile skoraj v vsakem večjem kraju. Krona vsega so bili mogočni slovenski tabori, ki so vzvalovili slovenski narod. Tako je imel Josip Jurčič od rane mladosti do zadnjih dni svojega življenja gnosti dovolj testa, le žal, da mu je smrt strla pisateljsko pero.

Slovensko pesništvo je že v prvi polovici 19. stoletja doživelo vzpon z genialnim lirikom Prešernom, a pripovedništvo je bilo borno in pičlo. Šele z nastopom Frana Levstika (1831–1887) je dobilo slovensko pripovedništvo trdne temelje. Z Levstikovim „Popotovanjem iz Litije do Čateža“ so dobili mladi slovenski pisatelji temeljite napotke, kako in kaj naj pišejo. Levstik je dobil z mladim Jurčičem marljivega učenca, ki je v vsem sledil navodilom svojega velikega učitelja. Jurčič je začel nabirati narodno blago, polniti beležnice in snovati zgodbo za zgodbo. Žal se je moral baviti časnikarstvom, ker to delo ne daje prostega časa za literarno pisanje. Vsako ševilko Slovenskega naroda je moral Jurčič napolniti, in če ni bilo dovolj prispevkov, je moral sam prijeti za pero. In takrat ni bilo časa za pisanje povesti in romanov. Pokojni zgodovinar dr. Dušan Kermavner je v novomeški študijski knjižnici iskal v primerkih posameznih letnikov Slovenskega naroda Levčeve oznake avtorjev in tedaj je dejal, da je imel Jurčič srečo, ker je v Slovenski narod mnogo pisal dr. Karel Slanc in je s tem razbremenil Jurčiča, dje lahko

pisal leposlovje. Svoja razmišljanja je končal nekako takole: „Doktorju Slancu se imamo zahvaliti, da imamo takega Jurčiča!“

Jurčič je začel pisati že v gimnazijskih letih. Najprej je začel zapisovati narodno blago. Iz teh zapisov je l. 1861 objavil v Slovenskem glasniku „Pripovedko o beli kači“. To je prva doslej znana Jurčičeva tiskana objava. Takoj nato je objavil v Novicah še zapis „Kratkočasnica pa resniča zgodba“. Naslednja objava je izšla l. 1863 spet v Novicah z naslovom „Spomini na deda“. Pod tem naslovom je nanizal vrsto pripovedk, ki si jih je zapomnil iz dedovega pripovedovanja (Zakrpana Višnja gora in raztrgani Žužemberk; Pozimski večer na slovenski preji; Jama, po kateri se pride na drugi svet; Kaj se v Križmanovem prerokovanju poveduje o kralju Matjažu). Mnogo takega blaga, zlasti pa pesmi, je ostalo še neobjavljenega v pisateljevi literarni zapuščini in ga uredniki Jurčičevega zbranega dela uvrščajo v svoje izdaje.

Prvi večji uspeh je dosegel Jurčič z izidom „Jurija Kozjaka“ 1864. Povest je izšla v dvakratnem natisu po 2500 izvodov. Taka naklada za izvirno slovensko povest je tudi danes rekordna.

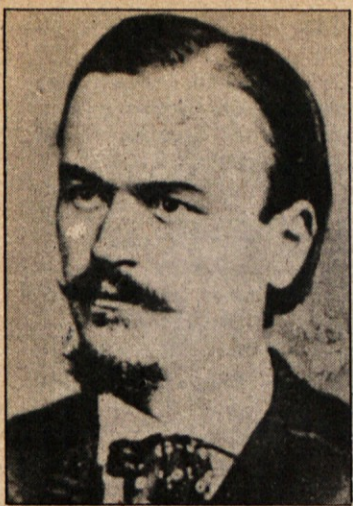
Leta 1864 se je Jurčič spet pojavil v Slovenskem glasniku in od tedaj dalje je leto za leto polnil njegove strani in postal najpomembnejši sodelovalec tega lista v zadnjih letih izhajanja. V njem so izšla tale dela: leta 1864: Jesenska noč med slovenskimi polharji, Junakov grob, Kako so trije bratju hudiču služili, Kar ni nikoli bilo in nikoli ne bo, Domen; 1865:

Praznik posvečuj, Slovenski vojak iz turškega boja (pesem), Vilino maščevanje (pesem), Ti hotapec, Vrban Smukova ženitev, Deklica in psoglavci; 1866: Kloštrski žolnir, Golida, Hči mestnega sodnika; 1867: Nemški valpet, Stari stolp, Božidar Tirtelj, Cvet in sad (odlomek), Kozlovska sodba v Višnji gori in l. 1868: Kamen na grob, Doktor Karbonarius (nedokončano).

Do leta 1868, ko je prenehal Janežičev Slovenski glasnik, je Jurčič objavljal še v Koledarju Mohorjeve družbe (Prazna vera, 1864, Dva brata, 1868), v almanahu Slovenska vila 1865 (Jurij Kobilca, Dva prijatelja, pesmi: Slovenski kres, Rakita, Predica, Sinčkov vprašanje), v Mladiki, 1868 pa Sosedovega sina; ta povest sodi med najboljše Jurčičeve povesti. To leto je objavil v Slovenskem narodu Črto iz življenja političnega agitatorja. Jurčič je skušal nadaljevati Slovenski glasnik in je ustanovil v Mariboru Glasnik (1869), a je ostalo le pri prvi številki. V njem je objavil Hišico na strmini (nedokončano) in pa pesmi Goljat, Odkup. Janežič je nadomestil svoj Slovenski glasnik z listom Besednik. V prvem letniku (1869) je Jurčič objavil povest iz XVI. stoletja Sin kmeček cesarja. Leta 1870 pa se je že oglasil Stritarjev Zvon in v njem so bile Jurčičeve povesti Lipe, Pipa tobaka, Moč in pravica. V Slovenskem narodu pa je isto leto izšel podlistek Županovanje v Globokem dolu. V Slovenskem narodu je Jurčič objavljal še naslednja leta in v njem so izšle povesti: Telečja pečenka (1872), Ivan Erazem Tattenbach (1873), Bela ruta, bel denar; (1874); Na kolpskem

Miran Hočevar: LUBEN IZ VELIKEGA RIGLJA, olje na platnu, 1981

ustju, 1874; Šest parov klobas, 1878; Po tobaku smrdiš, 1879; Ženitev iz nevoščljivosti, 1879. Ko je Stritar l. 1876 Zvon obnovil, je v njem Jurčič objavil l. 1876 povest Bojim se te, l. 1877 pa Lepo Vido. V petem letniku 1879 je izšla povest Pravda med bratoma. V mariborski Zori je v prvem letniku 1872 izšla povest V Vojni krajini. Posamezne Jurčičeve povesti so izšle tudi v knjižnih zbirkah, tako v Slovenskih večernicah (l. 1865: pripovedka iz domačega življenja Uboštvo in bogastvo Spomini starega Slovenca; l. 1866 Grad Rojinje in l. 1879 povest iz domačega življenja Ponarejeni bankovci), v Slovenski knjižnici l. 1876 zgodovinska povest Bojim se te, l. 1876 roman Med dvema stoloma in pa tragedija v 5 dejanjih Tugomer (Levstikova predelava, Jurčičev tekst „Tugomera“ je objavil šele dr. Mirko Rupel v IX. knjigi Zbranega dela l. 1960).

Zelo uspešno delo je bilo prvi Jurčičev roman Deseti brat. Vanj je vstavil pisatelj tudi nekaj avtobiografskih črt. Levstik je delo skrbno ocenil in opozoril na nekatere pomanjkljivosti in napake. Te napotke je Jurčič upošteval pri svojem nadaljnjem delu, zlasti v romanu Cvet in sad, ki je že izšel v odlomku v Slovenskem glasniku 1867 in nedokončan v 34. in 35. snopiču Cvetja iz domačih in tujih logov. V dokončni obliki je izšel šele l. 1877 kot sedmi zvezek Slovenske knjižnice. Zadnji večji tekst so bili Rokovnjači, ki so začeli izhajati v Ljubljanskem zvonu l. 1881. Jurčič jih ni več dokončal in nadaljeval jih je Janko Kersnik. Na smrtni postelji je Jurčič končal tragedijo Veronika Deseniška. Če bi še živel, bi jo zanesljivo še opilil, preden bi jo dal v tisk. S pisateljevo smrtjo niso bila uresničena že zasnovana dela, kot so: veseloigra Olikani Slovenec, roman Nemški naseljenec, Baron Paravič. Zgodovinski roman v treh delih o sv. Metodu je ostal

nedokončan. Pisatelju je uspelo napisati le prvo knjigo in ta del je izšel posmrtno l. 1886 v Ljubljanskem zvonu.

Jurčič ni bil samo pripovednik, ampak tudi dober organizator, urednik in časnikar. Njegove organizacijske sposobnosti so se izkazale pri ustanavljanju in urejanju almanahov, zbirk in revij. Kolikor so morala prezgodaj prenehati, so bila temu kriva materialna vprašanja.

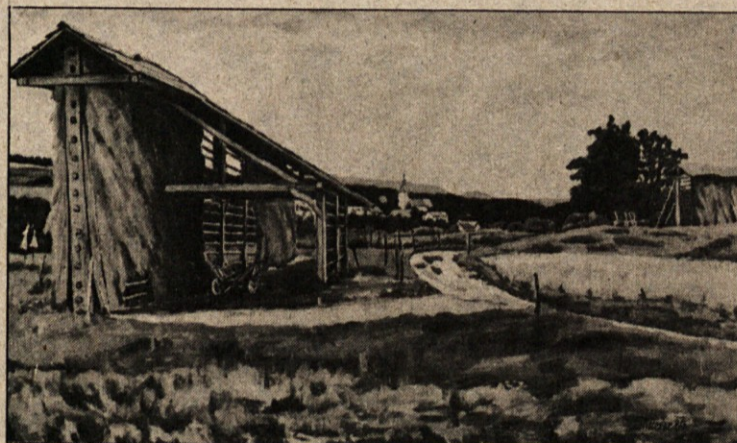
Že l. 1865 je Jurčič v družbi s sošolcem Franom Marnom in Franom Celestinom izdal almanah Slovenska vila. Naslednje leto je ustanovil in uredil zbirko Klasje, ki je v prvih treh snopičih objavila Prešernove poezije z znamenitim Stritarjevim uvodom, s katerim je Prešeren dokončno dobil svoje mesto v slovenski literaturi. Leta 1868 je izdal almanah Mladiko. Ker sta 1868 prenehala izhajati Slovenski glasnik in Cvetje iz domačih in tujih logov, je skušal Jurčič Slovenski gasnik nadaljevati s svojim Glasnikom, ki ga je l. 1869 izdal v Mariboru, žal, da je ostalo le pri poskusu. Cvetje iz domačih in tujih logov pa je nadomestil najprej z Listki (1872–1874) in kasneje s Slovensko knjižnico (1876–1880). Leta 1870 je pomagal Stritarju urejati Zvon, že naslednje leto pa je bil slovenski urednik v Sisku izhajajočega Suedslawische Zeitung. Glavno Jurčičevo uredniško in časnikarsko delo pa je bilo urejanje Slovenskega naroda. Pri njem je bil takoj po njegovi ustanovitvi od julija 1868 do l. 1870, nato pa spet po smrti urednika Antona Tomšiča v maju 1871 do svoje smrti l. 1881. Jurčiču je uspelo list dvigniti na dostojno višino. Leta 1881 je z Jankom Kersnikom in dr. Ivanom Tavčarjem ustanovil Ljubljanski zvon, ki se je razvil v najboljšo slovensko literarno revijo.

Če pregledamo vse Jurčičevo delo, lahko trdimo, da je dal slovenskemu pripovedništvu trdno podlago in da z vso pravico velja za klasika slovenske be-

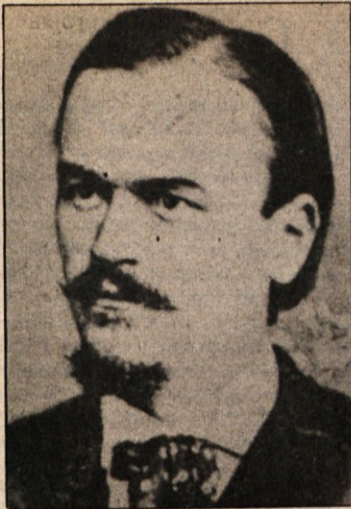
sede. Dolenjska je dobila v njem svojega pripovednika, saj se dejanje njegovih povesti in romanov godi večidel na Dolenjskem. V Kostanjevico in Novo mesto je posadil Kloštrskega žolnirja, v Novo mesto pa vsaj še Sosedovega sina in na Gorjance Tihotapca. Dr. Rupel Mirko sicer zatrjuje, da misli Jurčič v Sosedovem sinu, ko govori o semnju, na Ljubljano, dejansko pa je to Novo mesto. Vsak Dolenjec ve, da je vedno mišljeno Novo mesto, kadar reče, da gre v mesto, da gre v mesto na semenj ali da je bil v mestu. Tako govorijo in mislijo vsi Dolenjci že od ustanovitve Novega mesta ali pa vsaj od časov, ko so živeli v starem avstrijskem novomeškem okrožju. Kadar misli Dolenjec na Kočevje, pravi kočevsko mesto, vsa druga mesta pa imenuje s praviim imenom. Tako je šla Smrekarjeva Franca s sosedovim sinom na semenj v Novo mesto.

Jurčič je večinoma opisoval kmeta, le redko meščana, graščaka pa le, kolikor je sodil v okvir zgodbe. V delih, ko Jurčič opisuje kmeta in njegovo življenje, je najboljši. Prav je rekel profesor Peter Prosen, ki je svoje čase na novomeški gimnaziji v nižjih razredih uspešno poučeval slovenščino, ko je o Jurčiču dejal nekako takole: „Naše gore list iz kmečke hiše doma je; znal je zelo lepo opisati kmeta, a kadar se je podal na parket, je bil robot in okoren in se ni znal na njem tako spretno sukati kot njegov prijatelj, grajski sin Janko Kersnik.“ Kadar je rekel prof. Prosen „naše gore list“, je vedno mislil Dolenjca, pa čeprav je bil sam Gorenjec iz Naklegā.

Zadnje Jurčičevo delo je nastalo pred sto leti: kakšno čeno imajo njegova dela danes? Brez dvoma so se Jurčičeva dela globoko usidrala med bralci, saj v večini knjižnic segajo po njih ne le šolarji zaradi domačega čtiva, ampak vsi bralci, ki niso zahtevni, in tudi vsi z izbrušenim okusom, ki cenijo slovensko izvirno besedo. Jurčiča cenijo tudi založniki, saj še vedno ponatiskujejo njegove knjige. Jurčiču so že takoj po smrti izdali zbrane spise: že leta 1882 jih je začel izdajati takratni vodilni slovenski slovstveni zgodovinar Fran Levec. Zbrana dela je izdal v 11 knjigah (1882–1892) in jih ponatisnil še v drugi in tretji izdaji. Ker so vse knjige pošle, je novo izdajo oskrbel dr. Ivan Grafenauer v letih 1917 do 1923. Naslednji urednik Jurčičevih zbranih del je bil dr. Ivan Prijatelj. Izdal jih je v petih knjigah (v letih 1919 do 1946). Po osvoboditvi, ko je Državna

Miran Hočevar: VAS OTOČEC
IZ DOLENJE VASI, olje na
platnu, 1980

založba Slovenije začela izdajati zbrana dela vseh slovenskih klasikov, je za Jurčiča prevzel uredništvo dr. Mirko Rupel in delo brez monografije opravil v devetih zvezkih. Izšla je še druga izdaja, ki jo je po Ruplovi smrti končal Janez Logar. Isti urednik je izdal tudi Izbrano delo Josipa Jurčiča. Vse do danes pa izhajajo tudi posamezna Jurčičeva dela.

Več Jurčičevih del je bilo dramatisiranih. Že leta 1899 je Fran Govekar dramatisiral Rokovnjače in kasneje še Desetega brata. Za Govekarjem so prvi slovenski roman dramatisirali še Pavel Golia, Ferdo Delak, D. Petančič in drugi. Po drugi svetovni vojni so Desetega brata igrali na Muljavi v Erženovi predelavi „Tihotapec“ je dobil dva prireditelja, Fr. Steržaja in Marka Bajuka. Niko Kuret je za dramatisacijo „Jurija Kozjaka“ uporabil le Jurčičevo zgodbo. Ivo Česnik se je lotil „Domna“

in svojo dramatisacijo trikrat tiskal, nazadnje leta 1929 v Novem mestu. Lado Smrekar je dramatisiral „Kloštrskega žolnirja“ in ga uspešno uprizoril na kraju dogajanja pred kostanjeviškim samostanom.

Zanimive zgodbe, prizori iz narodovega življenja in posebneži so zamikali najrazličnejše slikarje. Posebno v „Desetem bratu“ so našli neizčrpen vir motivov. To delo so ilustrirali kar štirje znani slovenski umetniki: Ivan Vavpotič, Gvido Birolla, Maksim Gaspari in Boris Kobe. „Jurija Kozjaka“ je ilustriral J. Vidic, „Cvet in sad“ Šantel, „Rokovnjače“ Maksim Gaspari, „Kozlovsko sodbo v Višnji gori“ France Kunaver, „Jamo, po kateri se pride na drugi svet“ pa N. Omerza. „Spomine na deda“ je ilustriral Ivo Šubic, „Doktorja Zobra“ Melita Vovk in „Domna“ N. Omerza. Nekaj izvirnih ilustra-

cij hrani novomeška Študijska knjižnica.

Jurčiča so veliko pr evaljali. Njegov „Jurij Kozjak“ se menda bere že v kakih 50 tujih jezikih. Tudi v kitajščini ga poznajo. „Sosedovega sina“ so, denimo, prelili v francoščino in izdali v Kanadi leta 1962. Zanimiva je ilustracija. V primerku prevoda tega dela je ilustrator starega Smrekarja in njegovo hčer upodobil kot kanadska kmeta...

Ob koncu samo še to. Jurčič je prav gotovo eden od stebrov slovenske literature, in ker je od začetka do konca ljudski, se je globoko udomil v zavesti naših preprostih ljudi in izobraženstva. Zato s svojimi deli še vedno živi in bo živel. Tudi tisti tujci, ki ga lahko berejo v svojem jeziku, so lahko spoznali, katere vrednote podaljšujejo življenje temu slovenskemu pisatelju— našemu pripovedniku.

BOGO KOMELJ

Miran Hočevar: KOZOLEC IZ GRADIŠČA, olje na platnu 1980

Izobraževanje v srednjih šolah po novem

Že nekaj let se v Sloveniji zavzeto in odgovorno pripravljamo na prehod srednjih šol v usmerjeno izobraževanje. Premikati stvari na boljše pa ni niti malo lahko opravilo. To velja še posebej za šolstvo, saj je v tej dejavnosti vrsta zadev, ki jih je potrebno posodobiti in jih uskladiti s širšimi družbenimi interesi ter potrebami. Obrobni reformni poskusi od osvoboditve dalje so sicer potegnili za sabo občasne delne spremembe, toda vsakokrat je ostala odprta še vrsta sistemskih in vsebinskih vprašanj. Najnovejše reformne rešitve so v teoretičnem pogledu razrešile tako rekoč vse temeljne nesporazume in zagate. Zdaj pa smo pred najtežjo nalogo, ki terja uresničevanje zastavljenih rešitev v praksi. Odgovornosti vseh dejavnikov za preobrazbo šolstva so jasne. Samo z rezultati pa bomo dokazali, koliko smo za reformo usmerjenega izobraževanja zavzeti in pripravljeni, in sicer tako v šolah kot v ožjem in širšem družbenem okolju.

CELOVITOST PREOBRAZBE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Pogosto smo preveč zazrti samo v reformo srednjega šolstva, zato je potrebno poudariti, da je tako gledanje preozko oziroma nepopolno. Za področje vzgoje in izobraževanja smo izoblikovali tri temeljne sistemske zakone, ki urejajo probrazbene zahteve in težnje. Ti so: Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, Zakon o osnovni šoli in Zakon o usmerjenem izobraževanju. Četrti zakon, ki nadrobneje opredeljuje svobodno menjavo in podružbljanje te dejavnosti, pa se imenuje Zakon o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja. Predšolska vzgoja ne more obiti otrok v krajevni skupnosti, ki niso deležni rednih oblik vzgoje in varstva. Še posebej je poudarjeno podružbljanje vzgoje na tej stopnji. Prav tako je nujno sožitje med predšolsko vzgojo in osnovno šolo, saj je priprava otrok za prehod v osnovno šolo še kako pomembno in odgovorno dejanje.

Osnovna šola prerašča dosedanjo dejavnost s celodnevno organizacijo življenja in dela, z oddelki podaljšane bivanja in z organiziranim vnašanjem elementov COŠ v „poldnevno“ organiziranost osnovne šole. Osnovna šola je odprta do krajevne skupnosti, le-ta pa se je dolžna povezovati z osnovno šolo pri načrtovanju dela in njegovem uresničevanju. Kot splošnoizobraževalna šola skrbi za napredek slehernega učenca in ga tudi poklicno usmerja. Zato se povezuje s skupnostmi za zaposlovanje, srednjimi šolami in organizacijami združenega dela. Še posebej pa je pomembno sodelovanje s starši, ki se ne more začeti in končati z informacijami o ocenah njihovih otrok. Za osnovno šolo so v pripravi prenovljeni učni načrti in smernice za delo osnovnih šol.

Zakon o usmerjenem izobraževanju enotno ureja vse šolanje, izpopolnjevanje in usposabljanje po končani osnovni šoli. Namesto dosedanjih zakonov, ki so urejali izobraževanje na srednjih, višjih in visokih šolah, smo dobili torej en sam zakon. Ta zakon izpostavlja sistemske in vsebinske novosti in ureja družbeno-ekonomske odnose na samoupravni podlagi. Vzgoja in izobraževanje imata poudarjen družbeni značaj. Vse vrste sedanjih srednjih šol so črtane. Vsi programi za pridobitev izobrazbe za poklic imajo na začetku izobraževanja skupno vzgojno izobrazbeno osnovo. Program oziroma smer v programu pa zagotavlja udeležencu izobraževanja usposobljenost za opravljanje določenih del in nalog in za nadaljnje izobraževanje ob delu in iz dela. Uzakonjeno je tako imenovano trajno izobraževanje in izpopolnjevanje ter usposabljanje z delom, kar pomeni, da nobena diploma ne more dati dokončnega znanja in da je izobraževanje odraslih končno sistemske urejeno. Sistemske rešitve tudi upoštevajo lažjo prehodnost med posameznimi programi oziroma smeri in zlasti po stopnjah zahtevnosti navzgor. Vse, kar je učenec že opravil, se mu prizna ob prehodu v drug program oziroma smer izobraževanja in pri nadaljnjem izobraže-

vanju ter izpopolnjevanju. Vse stopnje zahtevnosti poklicev in strokovne izobrazbe so razvrščene v osem stopenj. Za prvo stopnjo je dovolj program usposabljanja, v osmi stopnji pa si kandidat pridobi naziv magistra ali pa doktorja znanosti. Bodoča srednja šola bo izobraževala za II. stopnjo zahtevnosti po skrajšanih programih, po srednjih programih pa za III., IV. in V. stopnjo zahtevnosti. Do sedaj smo imeli v zvezi s tem vrsto težav in slabih rešitev.

Vsebina učnih načrtov in programov kot celote ni več samo v pristojnosti šol oziroma šolskih organov, ampak so to vlogo prevzeli uporabniki in izvajalci v posebnih izobraževalnih skupnostih in delno še v Izobraževalni skupnosti Slovenije. V posebnih izobraževalnih skupnostih, kar 19 jih je po panogah in dejavnostih, delujejo poleg dvodomnih delegatskih skupščin še strokovni šveti, ki so v celoti odgovorni za vsebino učnih načrtov oziroma programov in smeri.

Zelo izpostavljena novost pa je povezovanje šole z združenim delom. Nobena šola torej ne more obstajati brez izraženega interesa združenega dela oziroma širše družbene skupnosti. Nobena šola tudi ne bo mogla sama izvajati vseh učnih načrtov. Že v prvem letniku bo v organizacijah združenega dela potekalo proizvodno delo oziroma delovna praksa. Prvi del prvega člena zakona o usmerjenem izobraževanju nas pouči, da je usmerjeno izobraževanje izrazito družbena zadeva, postavljena na širše osnove, kot smo jih bili vajeni sprejemati doslej, seveda z vsemi pristojnostmi in odgovornostmi. Citat: „Delavci, drugi delovni ljudje in občani v samoupravnih organizacijah in skupnostih uresničujejo v socialističnih samoupravnih družbenih odnosih pravico in odgovornost, da svobodno in enakopravno načrtujejo, organizirajo in izvajajo usmerjeno izobraževanje kot sestavino lastnega in celotnega družbenega razvoja.“

Ker je dejavnost vzgoje in izobraževanja posebnega družbenega pomena, sodelujejo pri upravljanju

sleherne srednje šole poleg delavcev in učencev še delegati družbene skupnosti. Svet vzgojno-izobraževalne organizacije (v šolah, delavskih univerzah in domovih za učence) ima tako pomembne in odgovorne naloge, da brez njegove aktivnosti sploh ne moremo govoriti o zakoni-tem delu vzgojno-izobraževalnih organizacij, o uresničevanju celovitih samoupravnih odnosov in še najmanj o podružbljanju vzgoje in izobraževanja, ki ga reforma postavlja čisto v ospredje vseh naporov in prizadevanj. V večini primerov so sveti že ustrezno sestavljeni, povsod še ne. Za to so odgovorni tudi uporabniki.

IZOBRAŽEVANJE ZA DELO IN SAMOUPRAVLJANJE

V Sloveniji se ne moremo preveč pohvaliti z dobro poklicno oziroma izobrazbeno strukturo zaposlenih. Nemajhen procent zaposlenih ima za sabo samo končano osnovnošolsko obveznost ali pa uspešno končano osnovno šolo, seveda pa ne gre pri tem zanemariti dejstvo, da so se ti delavci lahko kar solidno usposobili za delo na delu. Toda sedanja stopnja družbenega, znanstvenega in tehnološkega razvoja terja vse več znanja, ki je temeljni pogoj za hitrejši razvoj družbe kot celote in za osebno srečo. Zato usmerjeno izobraževanje ni namenjeno samo mladini, ki bo prihajala iz osnovne šole, ampak tudi prav vsem že zaposlenim delavcem. Ni nujno, da se bodo delavci vključevali le v nadaljnje izobraževanje, saj imamo poleg programov izobraževanja tudi programe za izpopolnjevanje in usposabljanje. Ob poklicnih znanjih pa si je potrebno pridobiti tudi več splošne izobrazbe, ki je nujna za poglobljanje samoupravnih odnosov in za bogatenje osebnega življenja.

Novi programi oziroma smeri izobraževanja vsebujejo splošna, strokovnoteoretična in praktična znanja. Vseh praktičnih znanj za opravljanje določenih del in nalog ne bo moč osvojiti med šolanjem. Zato bo potrebno del programa usposabljanja prenesti v čas pripravnštva. To ni novost, le izvajati se bo moralo bolj organizirano in dosledno.

V mesecu februarju in v začetku marca tega leta so skupščine posebnih izobraževalnih skupnosti in Izobraževalne skupnosti Slovenije sprejele na predlog strokovnih svetov 94 vzgojno-izobraževalnih programov (VIP) z 216 smermi. 38 VIP se ne deli na smeri, ker so programi hkrati že smeri, 56 VIP pa ima 178 smeri. Torej so se posamezni učenci in odrasli ob letošnjem razpisu za vpis v 1. letnik usmerjenega izobraževanja odločili za enega od programov, informativno pa tudi za smer, ki daje po končanem šolanju in programu usposabljanja v času pripravnštva določen poklic ali pa usposobljenost za opravljanje del in nalog.

Miran Hočevar: VELIKI SLATNIK, tempera, 1977

OPRAVLJENE NALOGE DO IZIDA RAZPISA ZA VPIS

Omenili smo, da smo za pridobitev srednje izobrazbe izdelali kar 94 VIP. V to naporno delo je bilo pritegnjenih nad 600 strokovnjakov. Tako smo dobili skrajšane programe, po katerih traja izobraževanje od 18 mesecev do 2 let, programe srednjega izobraževanja, ki se razlikujejo po zahtevnosti, zato traja izobraževanje po teh programih od 2 do 4 let, in nadaljevalne programe, ki nadomeščajo nekatere dosedanje delovodske in poslovodske šole. V te programe se vključijo le odrasli ob delu ali iz dela. Izobraževanje po teh programih traja eno do dve leti, kar je odvisno od tega, kako zahteven program srednjega izobraževanja so kandidati že prej absolvirali.

USMERJANJE, PREUSMERJANJE, ŠTIPENDIJE, VPISI...

Poklicna vzgoja in poklicno usmerjanje učencev se mora temeljito zastaviti in uresničevati v procesu dela osnovne šole. Glede tega smo dosegli že precejšen napredek, toda v celoti s temi rezultati še ne moremo biti zadovoljni. 10. marca letos smo v Sloveniji razpisali za vpis v 1. letnik srednjega usmerjenega izobraževanja 30.300 mest za mladino in 9.000 mest za odrasle. Informativni dnevi so pokazali, da je pretežni del učencev našel pot do ustreznih programov oziroma smeri izobraževanja. Seveda je bilo ponekod kandidatov več, kot je razpisanih možnosti, drugje pa premalo, zlasti tam, kjer so se za programe zavzemali, ne da bi interese in potrebe združenega dela tudi utemeljili. V primeru, da so se dejavniki ob razmeščanju programov zavzemali za obstoj ali razširitev izobraževalnih možnosti, zdaj pa npr. ne pridejo na dan tudi s štipendijami, je vprašanje, ali so kadrovske potrebe v takih primerih res utemeljene. Vpis-

ne odločitve bodo pokazale, kje bo potrebno kandidate preusmerjati ali celo odklanjati s sprejemnimi izpiti kot ukrepom, ki se sme uporabiti le, če s preusmerjanjem in svetovanjem nismo dosegli zaželenih rezultatov. V precej skromnem številu so se informativnih dni udeležili odrasli, kar pomeni, da v delovnih organizacijah še niso dovolj uspešni pri usmerjanju delavcev v izobraževanje ob delu ali iz dela na podlagi ugotovljenih potreb po kadrih oziroma znanju. Zakon o usmerjenem izobraževanju terja od delovnih organizacij učinkovitejšo premike tudi na tem področju.

V dolnjski in posavski regiji se za nadaljnje šolanje v usmerjeno izobraževanje odloča letos približno 2.400 osnovnošolcev. Za izobraževanje ob delu pa izražajo še vedno večji interes posamezniki kot pa delovne organizacije, ki so dolžne celo z internimi razpisi in ustrežno finančno pomočjo in drugimi ugodnostmi pridobivati kandidate iz vrst zaposlenih za vključitev v izobraževalne programe oziroma smeri, ki dajejo poklice, potrebne za določeno delovno organizacijo.

Kot vidimo, ne govorimo več o tem, da se učenci vpisujejo v šole, ampak se odločajo za vzgojno-izobraževalne programe. Zato tudi ne govorimo več o mreži šol, pač pa o razmestitvi vzgojno-izobraževalnih programov, ki je bila za to petletno obdobje po krajih, vrsti programov in obsegu le-teh 25. decembra lani sprejeta na skupščini Izobraževalne skupnosti Slovenije. Nujno je potrebno zmanjšati vpis v programe za neproizvodne poklice in posvečati obseg izobraževanja za proizvodne poklice v skladu s sedanjimi in bodočimi potrebami združenega dela. Letošnje možnosti za vpis že omejujejo, da bi se več kot 30 % mladine in odraslih vpisalo v programe, ki omogočajo izobraževanje za neproizvodne poklice. To naj ne bodo samo želje, zakaj sleherni, ki bo končal šolanje, naj bi dobil tudi ustrezno zaposlitev. Pri tem pa ima zelo pomembno in nenadomestljivo

vlogo štipendijska politika, ki je dolžna zlasti s kadrovskimi štipendijami od 1. letnika dalje čimveč prispevati k ustrežnejši kadrovski zasedbi. Nobena štipendija iz združenih sredstev ne more biti podeljena, dokler bodo rla voljo razpisane kadrovske štipendije. Nekateri namreč še vedno tarnajo, da nimajo štipendij, kadrovske štipendije pa ostanejo nepodeljene.

NALOGE DO ZAČETKA NOVE GA ŠOLSKEGA LETA

V usmerjeno izobraževanje bodo 1. septembra letos vključeni le učenci 1. letnika srednjih šol. To pa ne pomeni, da je priprav za ta prehod malo. Marsikje bo potrebno zagotoviti dodatne prostore. Poklicne šole v usmerjenem izobraževanju ne bodo imele periodičnega pouka, ker jih enostavno ne bo več. Samo v primerno opremljenih učilnicah lahko poteka sodoben pouk; z opremo specialnih učilnic pa sploh ne smemo odlašati.

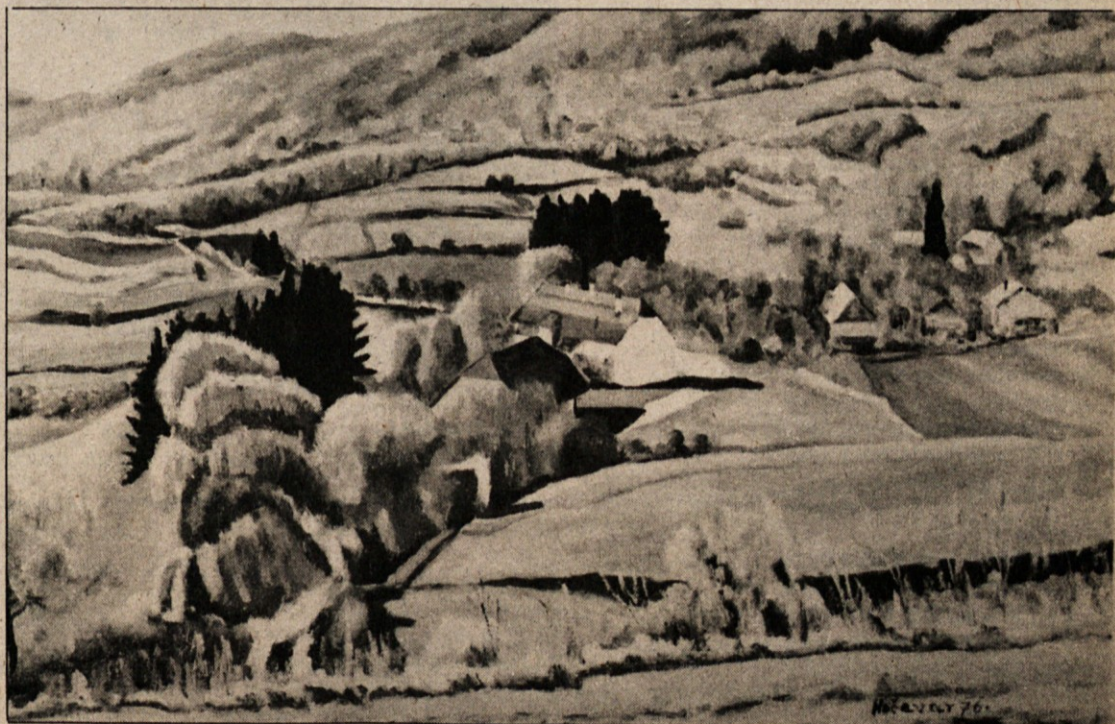
Pomembnejša zahteva od povedanega pa je strokovna in predvsem pedagoška usposobljenost učiteljev za naloge v vsebinsko reformirani srednji šoli. Ravnatelji in učitelji imajo za sabo seminarje, na katerih so bili z vsebinskimi spremembami in novimi pedagoškimi nalogami natančneje seznanjeni. Seminarji pa pomenijo samo soliden uvod in usmeritev, zato je bilo potrebno pedagoške priprave poglobljati z internim študijem na sleherni šoli in s samoizobraževanjem slehernega pedagoškega delavca. Če so kje na to temeljno dolžnost pozabljali, je skrajni čas, da se tovrstnih priprav nemudoma lotijo organizirano in odgovorno. V prve letnike usmerjene srednje šole bomo dobili različen sestav učencev po sposobnostih, nagnjenjih in interesih; z vsemi učenci pa bo treba delati po načelih notranjega diferenciranega in individualiziranega pristopa in z dodajanjem dopolnilnega in dodatnega pouka. O teh novostih in zahtevah

dovolj jasno govori v uvodnem delu publikacije Skupna vzgojno-izobraževalna osnova, sprejeta jeseni 1979. leta. Novi učbeniki bodo sicer opozarjali na nove pristope v vzgojno-izobraževalnem delu, toda brez temeljitih vnaprejšnjih priprav ne bo šlo. Celo organizatorji in vodje za proizvodno delo oziroma delovno prakso v organizacijah združenega dela bodo deležni nekajdnevnega pedagoškega oziroma andragoškega usposabljanja. Manjkajoče pedagoške delavce je potrebno pridobivati z razpisi ali pa si pravočasno zagotoviti zunanje sodelavce. Pri tem imajo nemajhne dolžnosti tudi uporabniki. Vzgojno-izobraževalna organizacija, ki ne bo imela ustreznih kadrovskih pogojev, ne bo dobila odobritve za delo, torej ne bo verificirana. Kadrovsko politiko na posamezni šoli obravnava svet, ki če je potrebno tudi ustrezno ukrepa.

Vzgojno-izobraževalne organizacije srednjega usmerjenega izobraževanja in organizacije združenega dela ter delovne skupnosti so dolžne do 7. maja letos uskladiti samoupravne splošne akte z novo šolsko zakonodajo. Srednje šole se statusno in samoupravno organizirajo tako, da bodo izvajale iste usmeritve ali sorodne vzgojno-izobraževalne programe in tako predstavljale organizirano celoto v vzgojno-izobraževalnem, samoupravnem in družbeno-ekonomskem pogledu. Za te premike so poleg šol odgovorni še ustanovitelji vzgojno-izobraževalnih organizacij, posebne izobraževalne skupnosti in drugi pristojni dejavniki.

Priprav za prehod na usmerjeno izobraževanje je torej veliko. Podrobneje so naloge v zvezi s tem porazdeljene v akcijskih načrtih. Ob vsebinah posameznih nalog so v akcijskih načrtih navedeni tudi roki in odgovorni ali soodgovorni nosilci. Še enkrat: gre za široko družbeno reformo, ne za ozko šolsko. Zato je razumljivo, da šole ne morejo ob pripravah prevzemati odgovornosti, ki so v pristojnosti drugih dejavnikov.

JOŽE ŠKUFCA

Miran Hočvar: NA LUŽI, olje
na platnu, 1976

MAJANGLAL AMENDAR

Majanglal amendar
O paj ni tasavola
E jag ni xasavola
E balval čumidela e patren

Najanglal amendar
E phuv sasa khamni
ni tromala khonik te lako dji azbal
Ni e drosin
Ni e čir

Majanglal amendar
E ruva sesa pačamne
thaj poloče
E kašten e bax lela kana e čirikla resena
E luludja sesa kujbo čirikljengo
Phralipe sas an trajo e mačhengo

Majanglal amendar
E balval andar o učhipe muj dela
O paj andar o xaripe vakarela
E jag andar e sune svato kerela

Majanglal amendar
Ni

Majanglal amendar
ni limori
ni kher

PRED NAMI

Pred nami
Voda ni ponikala
Ogenj ni ugašal
Veter je ljubil listje

Pred nami
Je bila zemlja noseča
In nihče se ni smel dotakniti njene maternice
Ne rosa
Ne mravlja

Pred nami
So bile zveri krotke
in tihe
Drevje se je veselilo prihoda ptic
Cvetovi so bili pticam gnezdo
Ribe so živele složno

Pred nami
Je veter skovi kal o višinah
Voda je žuborela o globinah
Ogenj je prasketal o sanjah

Pred nami
Ni

Pred nami ni
Ne groba
Ne doma

Štiri pesmi romskega pesnika Rajka Džurića

Rajko Džurić se je rodil 1947. leta v Malom Orašju, SR Srbija. Študiral je filozofijo na filozofski fakulteti v Beogradu. Zaposlen je kot novinar pri beograjski „Politiki“. Do zdaj je objavil dve birki pesmi v romskem jeziku: Rhom rodel than talav kham (Rom išče prostor pod soncem) leta 1961 in bi kheresko bi limoresko (Brez doma brez groba) deset let pozneje. Rajko Džurić je sodelavec Šske akademije znanosti in umetnosti, v Odboru za balkanske ljudske umetnine. Pesmi, ki jih objavamo, so iz njegove zadnje zbirke. Prevedene so po avtorjevem srbskem prevodu.

EFTA KRLULA

Maškar e krlula si sar po marimasko umal
(E svatura si peripe thaj zor)

Andar jek avel o thomupe
aver si dhukasa pherdo
an trito marepe o bipačape
an štarto e reminiscence ačhen

O pandžto si pherdo pharipe

Šovestar lija e čhonute o kaščuče
Eftatonestar e devle o asape

SEDE M GLASOV

Med glasovi je kot na bojni poljani
(Besede so poraz in zmaga)

Iz enega prihaja krik
Drugi je usmiljenja poln
v tretjem se prerekajo dvomi
v četrtem šumijo spomini

Peti je poln gnusobe

Od šestega je mesec oglušel
— Od sedmega se smeje nebo

O SOSE SAM BIJANDE

E phuv majphare bijanda e devlestar

Au bijanipe pharo
Au bijanimata kalo

Dur djelotar o paj daratar
E balval našli
E jag pharli
Phibile e voša

OOO sose sam bijande

Kana das amen godji
Ai amenge
o muj amare dako te na dikhas
Korkoro amendar te daras

O paja xaraleja
Balvala učhalije
e jag mundaren
e voša te na roven

Ee kaj sam bijande

Kana las sama
Ali amenge
o muj amare dako te na dikhas

Uu sose xalam sovli e phuvjače
Ee sostar ni akhardam e čhonute
li jakhalen
so vardisarden
li ileja
savo suno dikhlan
Aa šariri
sostar izdrajan

Au ta nikana ni avasa amare
Kalo drab dži kav ilo e phuvjako
ka mekas
E devlese talaj khor e čhuri ka inčaras
Au amenge
so si amen ando rat
OOo Phuvja
Eee Devla

BI KHERESKO BI LIMORESKO

O—o—o lele mange sajek
O—o—o joj dade morejana
Tu bi limoresko
Amen bi kheresko
Te avas e balvalake po phurdipe
e themese po khandipe

Kaj maj
Džikaj maj

O—o—o joj daje guglijena
Pe savo barh te ačhav
Katar tut te akharav
Phanglo si amenge o del
E phuv sargo kaj čučli si
bi khanikasko

Kaj maj
Džika maj

Kon pašavol
Kon duravol
Maškar e xasarde droma trajimase

O, ZAKAJ SMO ROJENI

Zemlja se je težje porajala kot nebo
Au porodne bolečine
Au porod mukotrpn

Voda je iz strahu izvirala globoko
Veter je odletel visoko
Razcefral se je ogenj
Hoste so v plamenih

OOO zakaj smo rojeni

Kadar se spomnimo
Joj nam
materinega obraza ne pogledamo
Sebe samih se ustrašimo

O voda globoka
Nevihta visoka
ugasita ogenj
da gozdovi ne zajočejo

Ee kje smo rojeni

Kadar pomislimo
Joj nam
materinega obraza ne pogledamo

Uu kako smo prisegli zemlji
Ee zakaj nismo poklicali meseca
li oči
kaj ste videle
li srce
kaj si sanjalo
Aa čemu si telo
zadrželo

Au kaj bomo na veke tujci
Bomo pekoči koren do srca zemlje
razvejali
Nebu na grlu nož držali
Joj nam
kaj imamo v krvi
OOo Zemlja
Eee Nebo

BREZ DOMA BREZ GROBA

O—o—o glej me na veke
O—o—o joj oče moj
Ti brez groba
Mi brez doma
Vetru pod metlo
svetu pod ritjo

Kam bomo šli
Doklej bomo še

O—o—o joj mila mati
Na kateri kamen naj stopim
Odkod naj te pokličem
Nebo nam je zaprto
Zemlja je pusta brez ljudi
se nam zdi

Kam bomo šli
Doklej bomo še

Kdo neki je bližje
kdo neki je dlje
po brezpotjih bivanja

Miran Hočevar: BLAGOŠKO
JEZERO, pastel, 1975

Delež občanov občine Trebnje v slovenski kulturi in znanosti

Razstava skuša pokazati delček tega, kar so ustvarili občani, rojeni na geografskem področju, ki ga zajema občina Trebnje. Pravim le delček, ker so na razstavi predstavljeni le tisti občani, ki so svoja dela izdajali v knjigah, niso pa zastopani tisti, ki so objavljali samo v periodičnem tisku in v zbornikih, kajti na razpoložljivem prostoru ni mogoče razstaviti vsega. Mnogi pomembni občani, ki so tudi bogatili kulturo, a niso pisali knjig in objavljali svojih del v periodikah (pevci, pesalci, gledališki igralci), so na razstavi predstavljeni le s fotografijami vlog, v katerih so nastopali (kolikor so bile na voljo razstavljalcu), medtem ko so skladatelji predstavljeni z muzikalijami in slikarji s slikarskimi katalogi. Na razstavi je zastopanih 44 avtorjev z deli, a v tekstovnem delu je navedenih 42 imen ustvarjalcev, ki so objavljali v periodičnem tisku. Primerjava obeh števil pove, da razstava kaže v izboru le približno polovico vsega, kar je ustvaril um občanov občine Trebnje. Tudi če bi napolnili vso to hišo z deli, ker je gradiva dovolj na voljo, bi bila slika vseeno še nepopolna, ker kaže razstava le dela avtorjev, ki so bili rojeni na tem področju. Veliko pa je še kulturnih, znanstvenih in družbenih delavcev, ki so bili rojeni v drugih krajih, a so dejansko tukajšnji domačini. Tu mislim med drugimi predvsem na političnega delavca in organizatorja gospodarskega življenja dipl. ing. Marka Bulca (r. l. 1926 v Družinski vasi pri Šmarjeških Toplicah) in na znanstvenika, izumitelja in kemika dipl. ing. dr. Miha Japlja (r. l. 1935 v Ljubljani). Vsi taki bogatijo slovensko znanost in kulturo. Tukajšnjim domačinom ki jih je službena pot še v stari Avstriji zanesla v tuje kraje, so se rodili otroci, ki so bogatili znanost v tujem jeziku. Kot primer naj navedem le sina pravnika Jožefa Mihaela Skedla (r. 1811 v Šentrupetu, u. 1868 v Gradcu). Ta je bil prvi Slovenec, ki je predaval v letih 1851–1854 na graški univerzi kazensko pravo v slovenskem jeziku. Njegov sin Artur (r. 1860 v Gradcu, u. l. 1923 v Pragi) je bil tudi pravnik in univerzitetni profesor in se ni čutil Slovenca. Svoja pravna in druga dela je pisal v nemškem jeziku. Svojo ožjo domovino je poznal le z vsakoletnih počitnic na družinskem gradu v Škrljevem. Navedem pa naj primer, ko je bil odrinjen na obrobno univerzo zaradi svojega odločnega slovenskega prepričanja rojak iz Kamnega potoka, fizik in univ. profesor dr. Ignac Klemenčič (r. 1853 v Kamnem potoku, u. 1901 na svojem rojstnem domu, pokopan v Gradcu), ki je dosegel evropski vrh v znanju fizike in bi dobil stolico na dunajski univerzi, če ne bi kazal svojega slovenskega porekla.

Zaradi tesnega prostora ni bil uresničen prvotni koncept razstave,

ki bi zajel vso Mirensko in Temeniško dolino, saj je njuno naravno središče Trebnje, ampak se je omejil le na občinsko področje obeh dolin. Zato bi bilo prav in koristno, da bi tudi v središču trebanjske občine preskrbeli primeren prostor za večje knjižne razstave.

Velik je delež občanov občine Trebnje v znanosti in kulturi. Imena so zastopana v pesništvu, dramatik, prozi, slikarstvu, igralstvu, glasbi in plesu. V slednjem to niso navadna imena, ampak zvezde, ki blešče z vsem sijajem, pa naj gre za prímaddo ljubljanske opere Vilmo Bukovčev (r. l. 1920 v Trebnjem), znamenito igralko Ivo Zupančičev (r. 1931 v Trebnjem) in baletnega mojstra Janeza Mejača (r. l. 1936 v Mokronogu). Tudi v znanosti, od filozofije mimo teologije, družbenih in uporabnih ved do zemljepisa in zgodovine, so se uveljavili tukajšnji domačini. Če pa bi na razstavi zajeli celotno dolino Mirne in Temenice, ne bi bilo stroke, kjer se ne bi uveljavil talent tukajšnjih prebivalcev.

Če pa se spomnimo razmer, v katerih je nekoč živel tukajšnji človek, smo z uspehom lahko več kot zadovoljni. Vedeti moramo, da se je do nedavnega ta človek lahko doma izobraževal le v nižji šoli. Če je hotel doseči vsaj srednješolsko izobrazbo, je moral iti ali v Novo mesto ali v Ljubljano. To pa je zahtevalo mnogo sredstev, zlasti še, ker do leta 1894 ni bilo železnice, da bi se mogli dijaki vsaj iz nekaterih krajev voziti vsak dan v srednje šolo, a iz Mirenske doline se ni dalo vse do leta 1945. Zelo redke pa so bile družine, ki so zmogle plačevati stroške bivanja v kraju šolanja. Lahko trdim, da je zato ostalo mnogo talentov doma, ker niso imeli možnosti šolanja, medtem ko je bil na boljšem vsak povprečnež, ki je živel v kraju s šolami. Kako majhen odstotek mladih iz teh krajev je še pred vojno imel možnost šolanja, zlasti ker takrat sploh ni bilo nobenih štipendij za šolanje v srednjih šolah! Po končani srednji šoli so se morali vse do leta 1919, ko je bila ustanovljena univerza v Ljubljani, šolati na tujih univerzah. Čeprav je izšla prva knjiga, ki jo je izdal trebanjski domačin šele leta 1826, je to zgoden datum, ker takrat niso knjige izhajale dnevno kot danes, saj je obsegala vsa slovenska knjižna produkcija od l. 1551 do l. 1900 skupaj okrog 8000 naslovov, kar pomeni danes knjižno produkcijo dveh let. Od teh 8000 naslovov jih je bilo primernih za ljudske knjižnice le 600 do 800, a ob strožjih kriterijih le 300. Zaradi tega letnica prve knjige, ki jo je izdal vaš domačin, ni pozna. Napisal jo je znameniti Friderik Baraga, ki ste ga v Trebnjem počastili s trgov in spomenikom. Napačno pa bi bilo misliti, da občani trebanjske občine do leta 1926 niso ustvarjali. Treba je pogledati veličastno zbirko „Sloven-

skih narodnih pesmi“, ki je izšla v štirih debelih knjigah, in jo prelistati. Pri mnogih pesmih bomo prebrali, da so nastale v okolici Travnjega, Mirne, Šentruperta, Mokronoga, Trebelnega, Dobrniča in v drugih krajih občine Trebnje. Te pesmi so zložili nam neznani občani. Ti so zlagali pesmi, pa čeprav morda še pisati niso znali, saj je pri nas organizirano ljudsko šolstvo staro le dobrih 200 let, a tiste pesmi so verjetno starejše.

Prve Baragove knjige, pa čeprav je v verzih, nismo uvrstili med pesništvo. Kot prvi pesnik s tega območja je predstavljen Mokronožan Janez Strel (r. 1790, u. 1847 v Trebnjem). Iz nemščine je prepesnil Popotnik pridem čez goro. Pesem se je ljudem tako priljubila, da je ponarodela in je sodila v stalen program vseh prireditelj takratnih čitalic in se je ohranila do današnjega dne. V skrajšani obliki je l. 1847 objavil to pesem Potočnik. Šele kasneje se je iz Strelovega dnevnika ugotovilo, da je avtor Janez Strel. Pesem lahko imamo za izvirno, saj je komaj spoznavna njena zveza z nemško pesmijo Fr. Schuberta „Popotnik.“ Napev pa je povzet po francoski skladbi k pesmi Moja Normandija. Strelova pesem je izšla sicer v Novicah in je kot prva pesem izjemoma razstavljena, pa čeprav je izšla v periodičnem tisku. Isto velja še za dva naslednja avtorja. Prvo dejansko pesnico je dala Trebnje. To je bila pesnica in narodna delavka Matilda Tomšič, poročena Sebenikar (r. 1847 v Trebnjem, u. 1933 na Uncu), ki so jo poznali bralci pod imenom Desimira. Iz istega časa je bil tudi pesnik in prevajalec Leopold (Lavoslav) Gorenjec (r. 1840 v Šentrupetu, u. 1886 v Adlešičih), ki je bil tudi prvi prevajalec iz tega področja. Prevajal je iz slovenskih jezikov. Umril je v Adlešičih in tam ga je nasledil vsestranski Janez Šašel (r. 1859 v Mokronogu, u. 1944 v Šentlovrencu), etnograf, domoznanski pisatelj in zbiralec narodnega blaga. Prevajali so še prof. Bogo Teply (r. 1900 v Veliki Loki, u. l. 1979 v Mariboru), ki je prevajal predvsem marksistično literaturo in urejal marksistične liste. Prof. Marija Kozina, por. Kovač (r. 1905 v Mokronogu), prevaja iz francoščine in je avtorica francoske slovnice. Največ knjig pa je prevedel Ivan Skušek (r. l. 1923 v Trebnjem, u. l. 1976 v Ljubljani) med vsemi prevajalci iz trebanjske občine. Pripovednik Ivan Zorec (r. l. 1880 v Malem Gabru, u. l. 1952 v Ljubljani) je izrazil svoje pisateljske sposobnosti v opisovanju preteklosti dolenske zemlje. Pisatelj grof Robert Barbo (r. 1887 na gradu Rakovnik), potomec tistega grofa Barba (Josip Emanuel, r. 1825 na gradu Rakovnik, u. 1879 na Dunaju), ki se je štel za Slovenca in je finančno pomagal zgraditi prvi narodni dom na slovenskem ozemlju — v Novem mestu, je napisal roman

Bela krogla, ki je izšel le kot prevod v slovenskem jeziku. V njem opisuje šentrupersko okolico in zadrego fevdalcev ob vstopu v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Med najpomembnejše Trebanjce sodi pesnik, dramatik in prevajalec Pavel Golia (r. l. 1887 v Trebnjem, u. l. 1959 v Ljubljani), ki se mu je Trebnje oddolžilo s trgov in spominsko ploščo in v knjižnici s stalno spominsko razstavo. Napisal je več pesniških zbirk, iger in prevedel vrsto knjig iz ruščine. Tako bi se lahko ustavljali še od imena do imena (pesnik Franjo Neubauer, r. 1872 na Mirni, u. 1945 na Mirni); pesnica in pisateljica Marija Kmetova, (r. 1891 v Šentlovrencu, umrla v Ljubljani); pesnik Albin Čebular (r. l. 1900 v Mokronogu); pesnik in prevajalec Severin Šali (r. l. 1911 v Podliscu); pisatelj Janez Kmet (r. l. 1917 v Gornjem Podšumberku, u. l. 1961 v Novem mestu); pisatelj Milan Gučak (r. l. 1917 v Dobrniču), a bomo omenili le še Vido Brestovo in Anico Zidarjevo. Narodnoosvobodilna borba je rodila partizansko pesnico Vido Brestovo; njeno pravo ime je Majda Peterlin. Rojena je bila l. 1925 v Kamnju pri Šentrupetu. Kot mlado dekle je šla v partizane in tam začela zlagati pesmi in izdala svojo prvo pesniško zbirko. Piše še sedaj pesmi in tudi zgodbe za otroke. V partizanih je izdal brošuro tudi Šentrupčan Milan Brezovar, ki se je kasneje posvetil muzealstvu in preučevanju zgodovine delavskega gibanja. Pozorni pa moramo biti predvsem do mlajših imen, ki so šele začeli s pisanjem in nadaljujejo tradicije tistih, ki jih ni več med nami. Med sodobnimi imeni omenimo pisateljico Anico Zidarjevo, ki je izdala že svojo tretjo knjigo. Opisuje stisko ljudi, živčih pod trebeljanskimi hribi in Žalostno goro. Ker želi, da bi njene knjige brali preprosti ljudje, jih piše v lahkem in razumljivem jeziku, ki je vsakomur dostopen.

Trebanjska občina je rodila tudi dva glasbenika. Skladatelj Srečko Koporc (r. l. 1900 v Dobrniču, u. l. 1965 v Ljubljani) sodi med dobre slovenske komponiste. Drugi glasbenik pa je predvsem glasbeni pedagog Rafael Ajlec (r. l. 1917 v Mokronogu, u. l. 1977 v Ljubljani). Med slikarji se je zelo uveljavil Milan Rijavec (r. l. 1922 v Bruni vasi), ki sodi med najboljše slovenske akvareliste. Kot slikar in knjižni ilustrator je zelo poznan Gliha—Selan Vilko (r. l. 1912 na Mirni), ki ilustrira predvsem mladinske povesti. Tu naj omenimo še Karla Friderika Jožefa Strahla (r. 1850 v Trebnjem, u. 1929 v Stari Loki), ki je vse svoje življenje zbiral in ohranjal domače starine in umetnine in občasno prevajal iz nemščine v slovensko različne igre za domačo rabo v Škofji Loki. Trebanjska občina je tudi dala eno prvi Slovenki, ki se je borila za ženske pravice in enakopravnost žena. To je bila Minka Vasičeva,

žena pisateljice Frana Govekarja (r. l. 1874 v Trebnjem, u. l. 1968 v Ljubljani) in vnukinja rodoljuba, šktljevkega graščaka Vasiča, ki je vedno volil slovensko, kot je zapisal Janez Trdina v svojih notesih.

Sknjigami so na razstavi zastopani še Irenej Friderik Baraga (r. 1797 na gradišču Mala vas pri Trebnjem, um. l. 1867 v Marquettue, v Severni Ameriki); dr. Janez Zore (r. 1875 v Bogniči vasi, u. 1934 v Ljubljani) in dr. Alojzij Šuštar (r. l. 1920 na Grmadi pri Trebnjem), ki so bogatili teološko znanost. Med zgodovinarje sodijo razen že omenjenega Janeza Šašlja še prof. Ivan Steklasa (r. l. 1846 na Prelesju, u. l. 1921), dr. Ivan Vasič (r. l., 1882 v Trebnjem, u. l. 1967 v Novem mestu), prof. Bogo Teply, ki je bil že omenjen med prevajalci, in pa Milan Brezovar (r. l. 1917 v Šentrupertu). S planinstvom in opisom turistično-planinskih poti se bavi sodnik Anton Trunkelj (r. l. 1932 na Grmu pri Radohovi vasi). Z umetnostno zgodovino se bavita umetnostni zgodovinar dr. Marko Marin in pesnik Lado Smrekar (r. l. 1923 na Mirni). Z zgodovino delavskega gibanja se bavi dr. France Kresal (r. l. 1935 na Grmu pri Trebnjem).

Eden izmed prvih slovenskih znanstvenikov, ki so se bavili z zavarovalstveno literaturo, je bil Vekoslav Kisovec (r. l. 1885 v Križu pri Šentrupertu), o denarništvu pa je pisal pravnik dr. Gojmir Demšar (r. l. 1915 v Mokronogu). Na razstavi je

zastopan v tehnični stroki le ing. Leo Knez (r. l. 1902 v Mokronogu). Najbolj pa so zastopani zdravniki: dr. Hubert Pehani (r. l. 1900 v Trebnjem), dr. Pavel Lunaček (r. l. 1900 v Šentrupertu, u. l. 1955 v Ljubljani), dr. Bojan Varl (r. l. 1920 v Mokronogu) in dr. Janez Rugelj (r. l. 1929 na Brezovici pri Mirni). Tudi Psiholog Pavle Kogej je iz trebanjske občine (r. l. 1927 v Mokronogu). Botanik Jože Lazar je bil rojen l. 1904 v Lokvah pri Dobrničem in je umrl l. 1975 v Ljubljani. Z eksponati sta zastopana še jezikoslovca dr. France Tomšič (r. l. 1905 v Trebnjem, u. v Ljubljani) in pa dr. France Novak (r. na Gorenjem vrhu pri Trebnjem).

Zaradi že omenjenih razlogov ni bilo možno pokazati del in ustvaritev tistih znanstvenih in kulturnih delavcev, ki so svoja dela objavljali le v periodičnih tiskih ali pa so le-ta take narave, da jih ni možno pokazati na knjižni razstavi (načrti, patenti in podobna dela inženirjev in izumiteljev). Na razstavi so le omenjeni na posebnih seznamih. Ti so:

- pesnik, prof. Janez Kolenc, doma z Mirne;
- ilustrator „Brenclja“ in satirik Franc Zorec (r. l. 1854 v šentlovcu, u. l. 1934 v Gornjih Sušicah);
- kipar Gorazd Sotler (r. 1930 v Šentrupertu);
- pevka Marija Mišič (r. l. 1900 v Trebnjem);
- igralka Vera Malerič-Pantič (r. 1903 v Mokronogu);

novinar Lavoslav Struna (r. 1893 v Trebnjem, u. 1973 v Ljubljani); novinar – urednik Jože Slak – Silvo, narodni heroj (r. l. 1902 v Gornjem vrhu nad Dobrničem, ranjen l. 1943 v Dolenji Straži, se nato sam ustrelil), urejal je Mladi plamen, Kmečko slovo in dopisoval v legalne in ilegalne marksistične liste;

novinar – urednik Ivo Tavčar (r. v Trebnjem), predsednik IO Kulturne skupnosti Slovenije;

publicistka Ljudmila Roblek (r. l. 1853 v Mokronogu, u. l. 1937 v Ljubljani);

publicistka Ema Peče (r. 1873 v Starem trgu, u. l. 1965);

šolnik Justin Arhar (r. 1883 v Šentrupertu, u. l. 1916 v Trstu) družbeni delavec in stenograf Rudolf Binter (r. 1876 v Trebnjem, u. l. 1926 v Ljubljani);

družbeni delavec Jožef Rosina (r. 1810 v Malem Gabru, u. 1889 v Novem mestu);

gospodarstvenik Ivan Rostan (r. 1872 na Mirni, u; 1957 na Bokalah);

politični delavec Niko Šilih (r. 1918 v Starem trgu pri Trebnjem); politični delavec Ludvik Golob z Mirne;

politični delavec Miloš Brelih (r. 1916 v Trebnjem);

ambasador Emil Durini iz Mokronoga;

politik Ivan Gutman (r. 1808 v Mokronogu, u. 1875 na Jezerskem); pravnik dr. Adolf Golia (r. 1889 v

Trebnjem, u. v Ljubljani);

pravnik Viktor Grčar (r. 1881 v Trebnjem);

pravnik Branko Goslar (r. 1901 v Mokronogu);

pravnik Marijan Jenko (r. 1913 na Mirni);

pravnik Riko Kolenc (r. 1916 na Mirni);

zdravnik dr. Pavel Pehani (r. 1899 v Trebnjem, u. 1964 v Ljubljani);

zdravnik dr. Henrik Heferle (r. v Mokronogu, u. v Ljubljani);

živozdravnik Janez Verbič (r. 1768 v Trebnjem, u. 1849 v Ljubljani);

živozdravnik Janko Rajer (r. 1872 v Dečji vasi, u. l. 1943);

prirodoslovec Edvard Hoffer (r. 1841 na gradiču Kot, u. 1915 v Gradcu);

nabožni pisatelj Janez Semen (r. 1818 v Šentrupertu, u. 1849 v Ljubljani);

nabožni pisatelj Regalat Stamac (r. 1821 na Mirni, u. 1890);

nabožni pisatelj Franc Perpar (r. 1855 v Dobrničem in tam umrl l. 1916);

montanist in univ. profesor Ervin Teply (r. 1902 v Veliki Loki);

gradbeni inženir Srečko Petrovičič (r. v Trebnjem);

strokovni pisatelj Valdemar Seunig (r. 1887 v Trebnjem);

lovski pisatelj Jožef Sterger (r. 1857 na gradiču Kot, u. 1899 v Kranju);

zbiralec ljudskega blaga Jože Bracar (r. 1842 na Honu pri Šentrupertu, u. 1916 v Trstu).

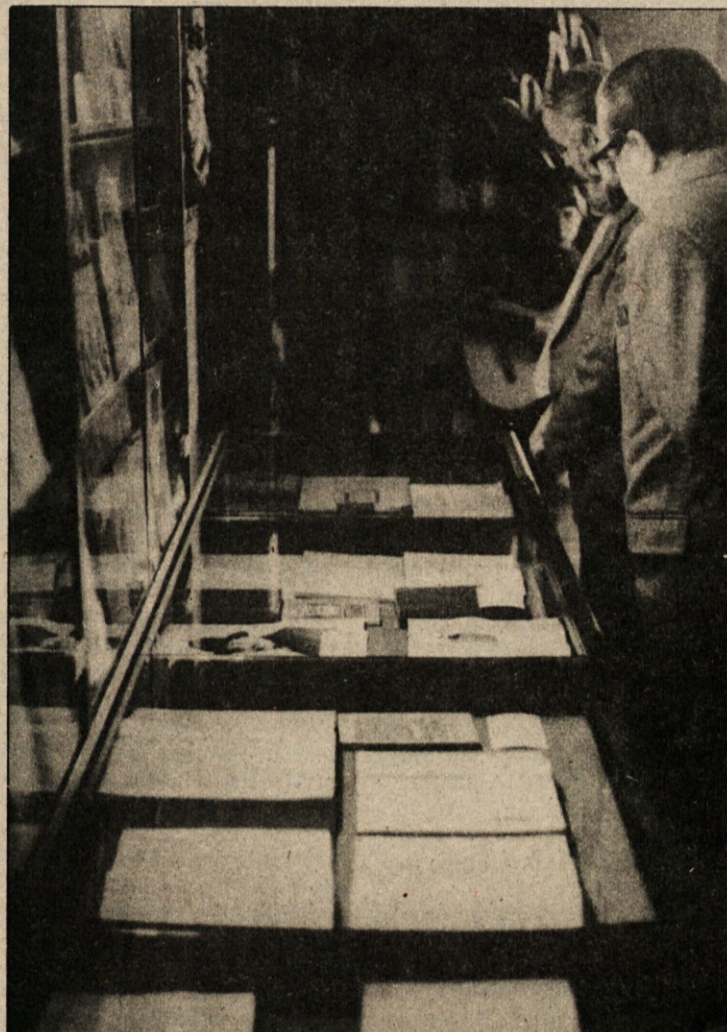
Dejavnost, ki je prikazana na razstavi, ne bo zamrla, ker ima občina Trebnje zelo velik čut za mlado generacijo, saj je edina dolenjska občina, ki ima svojo literarno publikacijo „Samorastniška beseda“, slednja pa je dosegla že 7 števil. Ta revija omogoča sodelovanje vsem, ki so večji peresa. Z izdajo lepe pesniške zbirke Franceta Režuna je občina dokazala, da omogoča tudi izdajo samostojnih pesniških zbirk. Tu moramo omeniti še niz razstavnih katalogov, ki jih izdaja trebanjska galerija, za kar gre hvala uglednemu kulturnemu delavcu, sodniku Janezu Gartnarju.

Pred zaključkom tega pregleda moram opozoriti še na dvoje:

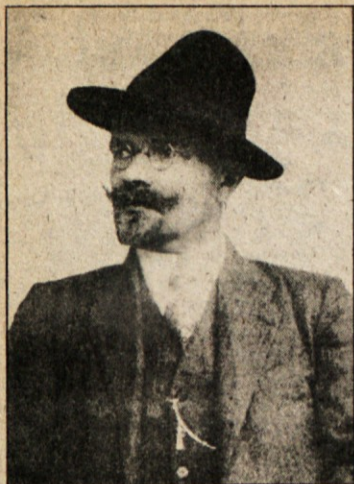
Med narodnoosvobodilno borbo je bila v Mokronogu partizanska gimnazija, ki je v šolskih letih 1943/44 in 1944/45 vzgajala generacijo, ki danes uspešno dela na mnogih odgovornih mestih. Izmed njenih učencev moramo omeniti predvsem ambasadorja Ignaca Goloba iz Mokronoga, ki sodi med naše vodilne diplomate.

Trebanjska pokrajina je spodbudila mnoge pisatelje, da so pisali in še pišejo o njenih lepotah in njenih ljudeh. Med njimi so tudi klasiki Fran Levstik, Josip Jurčič in Prežihov Voranc. V mnogih leposlovnih in zgodovinskih delih s tematiko NOB odseva ta pokrajina in njeni ljudje. Najbolj pa se je posvetil tem krajem eden najplodovitejših slovenskih pisateljev Pavle Zidar, ki pravi, da ga je prav ta del slovenske zemlje rodil za pisatelja. Vrsta je njegovih del, ki opisuje to zemljo med Dobrničem in trebelskimi hribi.

BOGO KOMELJ

KNJIŽNA RAZSTAVA V TREBNJEM – Knjižna razstava, ki jo je matična knjižnica v Trebnjem pripravila v sodelovanju z novomeško študijsko knjižnico, je obiskovalce opozorila na izredno pomemben delež ljudi, rojenih v trebanjski občini, v zakladnico slovenske kulturne in ustvarjalnosti.

Znane in neznane resnice o pisatelju Ivanu Zorcu

Celo strogi literarni kritiki in zgodovinar dr. Anton Slodnjak odkrito priznava, da je bil Zorc „mestoma umetniško prepričljiv“ pisatelj in da je „s spoštovanje vzbujajočo skrbijo pazil na čistost in domačnost jezika ter pripovednega načina“. (A. Slodnjak, Slovensko slovstvo, MK, Ljubljana 1968, str. 409)

Zorčeva povestna tetralogija, ki je izhajala kot redna publikacija za člane Mohorjeve družbe v „Slovenskih večernicah“, je bila namenjena predvsem kmetu in umetnostno manj zahtevnemu bralcu, zato v njej ne moremo iskati ne psihološko poglobljenih literarnih likov ne visokih modroslovnih razprav, pač pa bogat kmečki jezik z jedrnatimi izreki, posrečenimi primerjavami in zdravo kmečko modrostjo, vtkano v dovolj napeto in z dogodki razgibano zgodbo. Ravno danes, ko je slovensko javno mnenje močno naklonjeno večji skrbi za čisto in domačo besedo (akcija RK SZDL, posveti o jeziku, jezikovno raziščišče itd.), postaja Zorčev novelistični jezik vse bolj aktualen, njegove povesti pa smemo priporočati za čtivo vsem, ki jim je pri srcu naraven in preprost način pisanja.

Ne samo Anton Slodnjak v svoji književni zgodovini, tudi Lino Ligiša (glej Zgodovina slovenskega slovstva, VI. knjiga, SM, Ljubljana 1969, str. 161) šteje Zorca k domačijskim realistom, četudi je začel svojo leposlovno pot kot sopotnik slovenske Moderne. V domačijskega realista naj bi Zorca „prevzgojil Fr. Saleški Finžgar“ (glej A. Slodnjak, isti vir kot zgoraj, str. 409)

V pisateljevi ohranjeni korespondenci res najdemo štirinajst Finžgarjevih pisem, ki izvirajo večinoma iz časa, ko je Zorc v tišini, za debelimi samostanskimi zidovi v Stični študiral osemsto let staro zgodovino samostana in zgodovino slovenskega naroda (knjige sta mu iz današnje NUK v Ljubljani izposojala tudi Joža Glonar in Jože Rus) in snoval svoji povesti „Beli menihi“ in „Stiški svobodnjak“.

Omenjena Finžgarjeva pisma pa kaj malo pričajo, da bi Finžgar našega rojaka sistematično vzgajal ali celo prevzgajal v pisca večerniških povesti, ampak dokazujejo predvsem, da

sta se Zorc in Finžgar dobro poznala, drug drugemu rada pomagala, se obojestransko cenila in tikala, dopisovala pa sta si predvsem tedaj in zaradi tistih dolžnosti, ki silijo urednika, da je vsaj v pismenem stiku s pisateljem, ki za kako publikacijo piše. Le v treh pismih, ki predstavljajo nekaj nad 21 %, svetuje Finžgar Zorcu, kje in kako naj v svojih literarnih prispevkih kaj popravi, skrči ali poglobi. Takšni napotki pa sodijo predvsem k rednim in obveznim uredniškim opravkom, nikakor pa ne k sistematični literarni vzgoji.

Nadalje se moramo zavedati resnice, da je Finžgar pisal Zorcu večino svojih pisem v l. 1931–1932, torej tedaj, ko je bil le-ta že formirana literarna osebnost in ko je imel za seboj natise treh svojih knjig: „Pomenki“ (1921), „Zeleni kader“ (1923) in „Domačija ob Temenici“ (1929), poleg naštetih knjig pa še vrsto črtic, potpisov, kritik in krajših leposlovnih del, raztresenih po tedanjih slovenskih, hrvaških, srbskih in slovaških revijah in katerih popolne bibliografije danes še nimamo. Zorčevo povest „Beg Bukovca“ je L. Adamič s pisateljevim dovoljenjem prevedel in izdal v ZDA l. 1922 v zbirki jugoslovanskih povesti.

Poleg tega je Zorc sam v svoji kratki biografiji „Iz mojega življenja“ (glej Koledar Mohorjeve družbe za leto 1953, str. 65–67) zapisal tudi naslednji stavek: „Pravega mentorja in svetovalca ali vodja nisem imel nobenega. „Svoj življenjepi je poslal Zorc ravno Fr. S. Finžgarju na njegovo prošnjo v drugi polovici meseca marca 1952. Finžgar je Zorčev življenjepi prebral in se za njegov prispevek 28. 3. 1952 zahvalil. Zanimivo pa je, da se Finžgar v svoji zahvali ni prav nič spotaknil ob citirani Zorčev stavek, ampak je našega Dolenjca pohvalil z besedami: „Vesel pa sem bil tvojega jezika. To je pravi Trlep!“ (Trlepi so glavne osebe vse Zorčeve tetralogije). Res ne vem, zakaj vsem naštetim dejstvom ne bi verjeli in z Zorcem vred ne trdili, da je bil samorastnik, ki si je sam utrl pot v slovensko besedno umetnost.“

Če pa je na vsak način potrebno poiskati in imenovati koga, ki je spodbudil Zorca k

pisanju povesti iz dolenjske zgodovine, potem si moramo spet pomagati s prej omenjenim pisateljevim življenjepisom, kjer zelo določno izpove, da ga je za pisanje motivirala njegova mati, ki jo je Ivan nadvse spoštoval in ljubil. Nekoč se je z materjo pogovarjal o Jurčičevi povesti „Jurij Kozjak“ (povest je bila priljubljeno branje tudi med dolenjskimi kmeti, po nekem viru je bila prevedena v štiri-deset jezikov in baje nosi prevodni rekord med slovenskimi povestmi). Tedaj mu jymati rekla: „Kaj pa ti? Ali ne bil bil zatorej? Pravijo, da si tič za take reči!“ (Zorca je pohvalil učitelj). Te materine spodbudne besede in razpis dnevnika „Slovenec“ za zgodovinsko povest 1929. ali 1930. leta, ki naj bi v časniku izhajala kot podlistek, sta nagnili Zorca, da je začel ustvarjati zgodovinsko tetralogijo o ljudeh in dogodkih iz bližnje okolice svojega rojstnega kraja Malega Gabra in bivališča v Stični. (Navedbe v tem odstavku so povzete po K M D za leto 1953, str. 65–67)

Po Slodnjaku sodi Zorc v tisto skupino slovenskih pisateljev, ki so življenje našega kmeta osvetljevali „s krščanskimi in družbeno konservativnimi načeli.“ (A. S., Slovensko slovstvo, MK, Ljubljana 1968, str. 420).

Najprej ne smemo pozabiti, da je Zorc postavil dogajanje vse tetralogije v času od 12. do 18. stoletja, ko je bilo tudi na Dolenjskem relativno malo vernikov—nekristanov, še manj pa pravih ateistov. Če je Zorc v teh povestih prikazoval svoje junake kot pretežno religiozne ljudi, je to delal z isto zgodovinsko upravičenostjo, kot če bi slovenski slikarji tedaj upodabljali kmečke hišice pretežno s slamnatimi strehami. Zato menim, da bi bil literarni zgodovinar mnogo bliže resnici, če bi zapisal, da je moral tudi Zorc plačevati v določeni meri obvezni idejno—umetnostni davek založniku in izdajatelju svojih leposlovnih stvaritev, zlasti pa tradicionalnemu tipu večerniške povesti, za katero se je pač odločil. „Sociologija umetnosti zahteva tudi poznavanje književnikovega avditorija“, je zapisal Franc Zadravec v svoji „Literarnozgodovinski metodologiji“ (Glej „Lirika, epika dramatika, Pomurska založba,

Mimo stoletnice rojstva novelista Ivana Zorca (1880–1952), ki je pretežni del svojega literarnega snovanja in dela posvetil svoji rodni Dolenjski, je lani šla naša kulturna javnost molče ali kakor da bi zaradi naloga, ki jih s seboj prinaša nagli družbeni razvoj, pozabila na tega svojega leposlovca in na njegovo uspešno, skoraj tridesetletno (1913–1941) književno delovanje.

Zorčeva literarna in druga dejavnost, ki nam jo razkriva njegova književna zapuščina v novomeški študijski knjižnici, nedvomno dokazuje, da je tudi Ivan Zorc pomagal z drobnimi, vendar dragocenimi kamenčki ustvarjati kulturni in politični mozaik slovenske narodne zgodovine. Naj nam bo torej ta nesrečna človeška lastnost, ki ji pravimo pozabljenost, oproščena vsaj zato, ker vse, kar smo zamudili lani, lahko popravimo in nadomestimo letos.

Najpomembnejše Zorčevo delo je prav gotovo zgodovinska tetralogija (večja pripovedna stvaritev v štirih, po vsebini med seboj povezanih povestih „Beli menihi“ (1932), „Stiški svobodnjak“ (1934), „Stiški tlačan“ (1935) in „Izgnani menihi“ (1937)). S temi povestmi, ki obsegajo nad 700 strani, se je pisatelj najvišje povzpел. Čeprav Zorčeva tetralogija ne sodi v vrh slovenske nevezane besede, ne more pisatelju nihče oporekati ne velike mere dobre volje in ustvarjalnega navora, ki ga je vložil v svoje delo, ne resnične ljubezni do Dolenjske, s katero se je zagrizel v njeno preteklost in o njej pisal, ne ugledne mere pisateljske spretnosti in znanja, zlasti pa ne velike odgovornosti za preprosto, nazorno in sočno domačo besedo.

Murska Sobota 1965, str. 320). Tudi z Zorčevim avditorijem, ki je bil nedvomno kmečki, si lahko razlagamo idejno naravnost njegovih povesti.

Poprej omenjeni idejno-umetnostni davek, ki so ga v večji ali manjši meri in dolgih sto let plačevali Mohorjevi družbi vsi slovenski pisatelji, z njo sodelujoči, se je razodeval na treh področjih, na filozofskem psihološkem in sociološkem:

v bolj ali manj neprikriti verski tendenci;

v psihološko vprašljivi motiviranosti dejanj, s katerimi nekateri literarni junaki zgodbo zapletajo ali razpletajo;

v bolj ali manj lojalnem odnosu do takratnih privatno-lastninskih družbenih razmerij in do obstoječe oblasti.

Razume se, da je sodobni družbenogospodarski in politični razvoj v Sloveniji začel tip večerniške povesti Zanikati in ga preraščati vsaj v dvajsetih letih tega stoletja. Spričo vse večje finančne stiske kmečkega prebivalstva, njegovega bega v industrijo, spričo sezonskega izseljevanja ter vse bolj organiziranega delavskega gibanja v Sloveniji so postajale večerniške povesti vse bolj anahronistične in res vse manj in manj zanimive tako „za mestne“ kakor „za mnoge vaške bralce“ (A. S., Slovensko slovstvo, MK, Ljubljana 1968, str. 420).

Toda kak premalo poučen, površen, s sektaštvom obremenjen bralec bi na podlagi Slodnjakove trditve o osvetljevanju kmečkega življenja z družbeno konservativnimi načeli kaj hitro naredil posplošen sklep in tudi samega pisatelja Zorca razglasil za konservativca, ki naj bi se s kapitalistično družbeno ureditvijo strinjal, ki

ne bi nikoli resno razmišljal o potrebnosti zamenjave kapitalističnih družbenih razmerij z moralno višjem socialno-političnim sistemom in ki naj bi bil s staro Jugoslavijo in z njeno narodnostno in notranjo politiko zelo zelo zadovoljen.

Tak bralec bi s privzdignjenim prstom govoril nekako takole: „Ali nas niso nekdanji učili, da vsak pisatelj hote ali nehoče vnaša v značaje svojih junakov tudi del samega sebe, del svoje lastne notranjosti, del svojih pogledov, ocen in stališč, del svojega lastnega nazora in prepričanja? Če izpričujejo Zorčevi povestni junaki v svojem govorjenju in ravnanju družbeno konservativnost, potem je moral biti tak tudi Zorec sam!“

V takšnem sklepanju je sicer nekoliko logike, dialektike pa čisto nič. Ta pa nas uči, da so vse resnice relativne, da veljajo samo za določene razmere, ljudi, prostor, položaj in čas ter da absolutnih resnic ni, temveč se jim v svojem umskem razvoju zelo počasi šele približujemo. V Zorčevem primeru pa bi bil tako poenostavljen sklep ne samo vprašljiv, ampak tudi žaljiv, če ne celo krivičen. Njegova literarna zapuščina v Študijski knjižnici namreč dokazuje, da je bil Zorčev življenjski in svetovni nazor dokaj napreden.

Navedimo nekaj podatkov v obrambo pisateljeve človeške in družbene naprednosti.

1. Zorec je bil veren človek, tega ne kaže zanikati, trditi pa smemo, da svojega verskega prepričanja ni prenašal v dnevno politiko. Klerikalec pisatelj ni bil. V največji meri so mu dopisovali ljudje, ki so bili zelo blizu krščanskemu socializmu in protifašizmu, skratka takšni Slovenci, ki so v najtežjih dneh naše zgodovine našli pot do OF ter jo na kakršen koli način tudi podprli.

2. Zorčeve prve, v samozaložbi izdane knjige „Pomeniki“ (1921) uredništvo „Slovenca“ npr. ni hotelo sprejeti v „oceno in priporočilo“, češ „da knjige ni mogoče priporočati, ker je moralno preveč kočljiva. Če pa bi jo omenili, bi je ne mogli pohvaliti.“ (Glej pismo Jos. R. Zorca dne 16. 3. 1921.) Tudi Janko Samec iz Trsta sporoča dne 10. 5. 1922 glede iste knjige, da na Goriškem „vlada precejšnji klerikalno-lemenatarski puritanizem“ in da bi njegova „knjiga gotovo naltela na odpor.“ S prodajo svojega prvenca je imel pisatelj velike težave v domovini, tako da je poizkušal s pomočjo Louisa Adamiča prodajati „Po-

menke“ tudi v ZDA. (Glej pismo L. Adamiča Zorca dne 10. 1. 1922.)

3. V konceptu nekega svojega odgovora na pismo uredništva „Slovenije“ z dne 25. 11. 1932 je Zorec zapisal tole:

„Zdaj se drevajsam po mili Sloveniji, gledam stvari, ki vpijejo záres v nebo, in poslušam ljudi, da se mi inako stori.“

Oči te ščemijo od žalosti in pomilovanja, ko gledam to siročino, ki je je vsa dežela polna od vrha do tal. Zima je šele pogledala okoli vogala, strad in glad pa sta že pred vrati.

Dolenjska stran, Bela Krajina, Štajerska imajo v kleti vina, v denar pa ga ne morejo spraviti; v hlevu je prireje, živina nima cene, a v skednju ni poklajaje za vso zimo; družinčad je brez obutve in obleke, a gospodar brez denarja in davčni izterjevalec ven in ven voha po hiši in povsod. Bog se usmili!“

Tako lahko opazuje, razmišlja in piše le človek, ki ima srce in oči na pravem mestu, ne pa kak konservativec. Zorec je bil sin kmečkega polproletarca. Sam pravi, v poprej omenjenem življenjepisu da je „pretrpel dosti pomanjkanja, tako da mu „je skoraj vsako čisto literarno delovanje ohromelo v hudih skrbeh in veliki revščini“. Tudi kasneje, ko je bil „tintomazec“ ali „gosposki hlapec“ (Zorec je bil uradnik pri državni železnici v Ljubljani), je dobri spoznal uradniško bedo, zato ni mogel biti ravnodušen ne do svojega lastnega in ne do kmečkega ali do delavskega socialnega vprašanja. Še več: Zorec tega vprašanja nikoli ni podcenjeval, res pa je, da se je slišanju sodobnih družbenih vprašanj kot pisatelj izogibal. Zakaj?

4. Pisatelj je bil po značaju pošten, pameten in odkritosrčen mož, ki je ob pravem času in na pravem mestu znal reči bobu bob. Mogel je tudi zelo ostro, vendar pravično reagirati na krivice, ki so se godile bodisi njemu samemu, bodisi slovenski kulturi ali narodu.

Teh svojih lastnosti pa se je Zorec tudi zavedel. Če bi pisal o socialnih problemih sodobnega slovenskega kmeta ali delavca, ne bi mogel pisati v rokavicah, ampak bi delal tudi ustrezne politične zaključke, ki pa bi bili vse prej kot lojalni do tedajne družbene ureditve in do oblasti. Zorec je čutil, da je vse socialno ozko povezano s političnim. Vsaka Zorčeva povest s socialno vsebino bi bila nujno politično tendenčna, zato bi o teh stvareh povedal več, kot je za stvareh primerno, in več, kot

bi bilo pametno in koristno zanj in družino. Zato se je Zorec te tematike namenoma izogibal.

Sicer pa naj bo dovolj podobnih ugibanj in sklepanj. Čas je, da povemo naslednje: Zorec je povest z rudarsko tematiko in z neprikrito politično tendenco v resnici tudi napisal. Povest nosi ime „Sodrugii“, obsega 26 strani rukopisa, nahaja pa se v rukopisnem oddelku Študijske knjižnice Mirana Jarca. Kdaj je povest nastala, ne vemo, ker je pisatelj ni opremil z datumom. Na čas nastanka lahko sklepamo le na podlagi papirjev, na katere je Zorec povest napisal. Povest je napisana na nemške (in slovenske) železniške obrazce, oziroma na njihovo hrbtno stran. Z nastankom stare Jugoslavije so bili ti obrazci vzeti iz uradnega prometa, zato so mogli služiti le še za zasebno uporabo nekaj let. Povest „Sodrugii“ je torej lahko nastala med leti 1919 – 1926. V njej je Zorec zelo določno izpovedal svoje politično prepričanje, k-pa nima nobenega opravlja s kakim zatohlim konservativnim, ampak s socialistično revolucijo. Zorec povesti v stari Jugoslaviji ni objavil, saj mu je nobena publikacija ne bi vzela v tisk. Pisatelj je ni objavil niti v novi Jugoslaviji. Po moje se je Zorec zavedal, da povest ni primerna za objavo zaradi politične tendence, ki je v njej tako neprikrito izpovedana. Kot umetnik je pač čutil, da takšna tendenca literaturi prej škoduje, kakor koristi. Zanimivo pa je, da sta bila podobnega mnenja tudi Marx in Engels (Glej Marx – Engels, O umetnosti in književnosti, CZ, Ljubljana, 1950, str. 55–58 in 85–93). Naj povzamem nekatera njuna stališča.

Marx in Engels sta bila človeka z izredno izostrenim estetskim okusom. V mladosti sta se sama preizkušala tudi v poeziji. Literature s politično tendenco kot revolucionarja sicer nista načelno odklanjala, vendar sta besednim umetnikom kaj rada svetovala, naj se tendenca rajši skriva v samem položaju in junakovih dejanjih, ne pa v njegovih besedah. Junak naj ne bo trobil duha določene dobe. Pisatelj naj nikar s prstom ne kaže, kako bo potekal nadaljnji družbeni razvoj. Niti ni potrebno, da pisec pokaže, na čigavo stran se je opredelil.

Če primerjamo ta stališča z Zorčevim povestjo „Sodrugii“, bomo takoj ugotovili, da je pisatelj s politično tendenco očitno pretiraval, ker se je „pregrešil“ proti vsem Marxovim in Engelskim stališčem.

potlej šele je pričakovati žetve." Tudi pri nas bo kmalu napačil čas, ko se bodo „prepeleli stebri družbe zrušili, družabne krivice, državne nasilnosti zginile, stan delavcev in kmetov pa postal vse!" (Vse navedbe v narekovajih so povzete po originalnem tekstu Zorčeve povesti od str. 13–20).

Koporčeve besede Janeza pomirijo. Tudi sam čuti, da rudarji še niso dovolj osveščeni in vsestransko pripravljeni na revolucijo. Res bo treba počakati, se pripravljati. Važno je, da „čas dela za vse!"

Koporec nato pove Janezu, s kakšnim namenom ga je pravzaprav obiskal: prišel je po njegove otroke, da bodo imeli redno prehrano in varstvo, dokler ne bo ozdravel, žena bo pa že sama znala poskrbeti zase.

Tukaj se povest konča.

Menim, da bralcu ni potrebna posebna sociološka izobrazba, da bi ugotovil, na kakšnih političnih pozicijah in na kakšnem prepričanju je zgrajena ta Zorčeva povest. Pisatelj se je zavedal, da obstajata v vsaki kapitalistični družbi dva nasprotna in sovražna razreda z docela protislovnimi eksistenčnimi interesi, potrebami in težnjami, da obstaja razredni boj med njima, ki se razodeva v stavkah, demonstracijah, v dnevnem boju za delavske pravice in drugih oblikah organiziranega boja delovnih ljudi; da bo nekoč prišlo po zgledu oktobrske revolucije tudi v Jugoslaviji do zamenjave privatnolastninskih—kapitalističnih družbenih razmerij in do spremembe oblasti, ki bo delu izkazala vso „oblast in čast". Res pa je, da se je pisatelj tega obračuna med bogato manjšino in revno večino nekoliko bal, verjetno iz humanističnih razlogov, vendar je smatral tak obračun za nujnost, ki se ji ne da izogniti.

Iz povedanega sledi, da je Zorc poznal socialistične nauke in da je vanje tudi veroval. V svojem miselnem razvoju je bil torej daleč daleč od družbenega konservatizma. Človek, ki se zaveda, da problem morale v neki družbi sega prav do njenih materialnih temeljev, se pravi, do lastninskih ali proizvodnih razmerij, na katerih sloni ves gospodarski in politični sistem te družbe, tak človek nedvomno stoji na socialističnih idejnih pozicijah.

5. Na staro leto 1940 ali prav ob novem letu 1941 je Zorc napisal trinajstvrstično, protifašistično naravnano pesmico „Ob novem letu". V njej je smešil Hitlerja in italijansko vojsko. Pesem sicer nima umetniške vrednosti, zanimiva pa je

zaradi Zorčevega političnega razpoloženja in zaradi pisateljevega pripisa s svinčnikom, da je dobil za pesem: „Honorar 5.000—din in 30 dni zaporala!"

Glede na porogljivo vsebino pesmi in glede na pronacistično usmerjenost tedanje jugoslovanske oblasti bi smeli Zorčevemu pripisu s svinčnikom verjeti, žal pa ne vemo niti kdo je „pesniku" honorar izplačal niti kje in kdaj je zapor odslužil.

Pesem je Zorc napisal na hrbtno stran premičnega namiznega koledarja za leto 1939, nahaja pa se med njegovo zapuščino v novomeški študijski knjižnici.

6. Iz Zorčeve korespondence, zlasti pa iz njegovega rokopisa MS 200, l. št. 1 ter iz priloge k temu rokopisu je razvidno, da je bil pisatelj v stari Jugoslaviji med ustanovitelji „Društva slovenskih leposlovcev". Društvo je imelo svoj sedež v Ljubljani, štelo pa je vsaj 45 članov. Zorc je bil njegov predsednik vsaj dve leti, ki sta bili za obstoj društva najbolj kritični (1920–1922). Podobni nacionalni pisateljski društvi sta bili ustanovljeni tudi v Zagrebu in Beogradu.

Pod predsedništvom Ivana Zorca se je društvo lotevalo pomembnih akcij za zavarovanje avtorskih pravic in se bojevalo proti samovolji slovenskih založnikov, ki so stvaritve naših pisateljev odkupovali po smešno nizkih cenah.

Ko je vlada kraljevine SHS v Beogradu nameravala v letu 1921 ukiniti vsa tri narodna pisateljska društva in ustanoviti eno samo vsejugoslovansko s sedežem v Beogradu, je Zorc ostro nastopil proti razpuščanju obstoječih nacionalnih pisateljskih društev in pogumno zagovarjal stališče, „da se morajo ohraniti vsa dosedanja društva z istimi pravili, z isto zunanjo in notranjo upravo", hkrati pa predlagal „ustanovitev zveze (savez) vseh jugoslovanskih društev", njen odbor pa naj bi obstajal iz odposlancev posameznih društev." Ali niso ti predlogi zelo demokratični?

Svojo akcijo pri obrambi nacionalnih pisateljskih pravic je Zorc koordiniral s hrvatskim in srbskim društvom književnikov v Zagrebu in Beogradu, zavzemal pa se je tudi za sklic kongresa vseh jugoslovanskih pisateljev. (Glej dopisnico Velimira Živojinovića Zorcju dne 9. 7. 1921).

„Društvo slovenskih leposlovcev" pod Zoričevim vodstvom je leta 1921 imelo osrednjo vlogo pri mobilizaciji slovenskih kulturnih delavcev v boju za ohranitev dveh fakultet

na univerzi v Ljubljani. Vlada v Beogradu je namreč nameravala odpraviti medicinsko in tehniško fakulteto.

Društvo slovenskih leposlovcev je na vladno namero naglo reagiralo. Na dan 20. 10. 1921 je v prostorih Slovenske matice v Ljubljani sklicalo sestanek kulturnih delavcev in zastopnikov kulturnih zavodov ter društev, na katerem naj bi zavzeli „stališče proti nameravani odpravi" obeh fakultet. Zorc je prišel na sestanek dobro pripravljen. S seboj je prinesel resolucijo, ki naj bi jo poslali vladi v Beograd, sestavljena je bila v značilnem Zorčevem slogu. V resoluciji je med drugim zapisano, da je bil z odpravo medicinske in tehniške fakultete „oškodovan življenjski interes slovenstva" in da je zato „ideja, ki zahteva demontiranje slovenstva, nesrečna in škodljiva zmotna." Še več — zločin zoper jugoslovanstvo bi zagrešil, kdor bi hotel odpraviti že obstoječe narodne dobrine." Izredno pogumen je tudi Zorčev nasvet ministrskemu svetu v Beogradu, ko pravi, da je naloga države ta, da narodne „dобрine štiti in jih do najvišjih ciljev izpopolni in izgradi." Prav na koncu resolucije pa Zorc pouči vlado, „da ne gre varčevati pri potrebah narodne kulture, ki skrbi za dušo naroda, ko je prilike dovolj, da se omejijo državni izdatki na manj škodljiv in manj boleč način."

Pri vsej tej stvari v zvezi z obrambo naših nacionalnih pravic pa je zanimivo dejstvo, da se je Zorc že pod Avstrijo zavzemal za Jugoslavijo. Nemara je mislil, da bo Jugoslavija bratska skupnost enakopravnih narodov. Nemški železniški uradniki so zato Zorca zasmehovali in mu nadeli psovski „der windische Heiland" (odrešenik Vindišerjev—Slovenec) in „der jugoslawische Vicekoenig" (jugoslovanski podkralj). V svoji avtobiografiji pravi Zorc, da je zaradi svojega zavzemanja za Jugoslavijo moral v prvi svetovni vojni med prvimi na fronto.

Menim, da lahko pisatelju mirne vesti verjamemo. Prav tako pa bolje razumemo, od kod je Zorc jemal pogum pri obrambi slovenskih narodnih pravic.

7. Med Zorčevimi korespondencami je bilo najdeno tudi pismo (glej MSI št. 2), ki ga je osrednji odbor združenja železniških uradnikov kraljevine SHS v Ljubljani pisal dne 17. oktobra 1922 Ivanu Zorcju, višjemu kontrolorju pri državnih železnicah v Ljubljani, in pisatelj koncept odgovora na to pismo.

to pa se sestavljanje železniškega izrazoslovja, ki bo vseč velikosrbski buržoaziji in „jugoslovenščikom“, zaupa nekemu g. Francu Repiču, višjemu revidentu in kontrolorju iz Maribora.

Osrednji odbor združenja žel. uradnikov iz Ljubljane je poslal prepis pisma namenjenega Repiču, tudi Ivanu Zorc. V pripisu mu svetuje, naj stopi v stik z Repičem, in to zato, ker je „v zadevi slovenske železniške terminologije“ tudi on (zorec!) zainteresiran, saj je pod njegovim vodstvom „inšpektorat drž. železnic v Ljubljani svoj čas izdajal železniško terminologijo.“

Samo po sebi je razumljivo, da je Zorca to pismo osrednjega odbora upravičeno razkačilo. V sveti jezi mu je takoj odgovoril, kakor mu je šlo.

Najprej je odboru razložil, da slovenskega železniškega izrazoslovja ni treba več sestavljati prepošto zato, ker je že sestavljeno, urejeno, pripravljeno za tisk in prevzeto v vsakdanjo rabo. Prav zato bo odbor lahko razumel, da (Zorec!) ne bo „tiščal za nekim novim vodstvom“. Nato pa je odkrito zapisal, da mu je zelo hudo pri srcu, ker „kažejo tako strašno malo umevanja in jezikovnega in estetskega

okusa v zadevah izrazoslovnega značaja ravno uradniki, torej železniški izobraženci“ s tem, „da nekateri med njimi posebno hitijo odmetavati, kar nam je bilo zmerom sveto: t. j. naš mili, naš opiljeni, naš čisti, naš popolni, naš dragi slovenski jezik — mehka, sveta beseda našh ugbogih mater, ki so se jim sinovi spridili...“

Zorec se je zelo dobro zavedal, da pri vsej stvari niti ne gre le zanj, za njegovo triletno delo in za njegove avtorske pravice, ampak da gre za neposreden in zvito preišljen „napad na naše slovensko izrazoslovje“ in na temeljne pravice našega naroda. Zato je zaključil svoje pismo osrednjemu odboru s slovesno zaobljubo, da se bo „pehal in bojeval zoper vsak najmanjši poskus trapastih jugoslovenščikov (jugoslovenščiki naj bi bili tisti nesrečniki, ki so se zavzemali, da bi slovenščino nadomestili s srbohrvaščino, oziroma da bi naš jezik utonil v jeziku naših številnejših bratov), da bi kakorkoli „umetnjačili z izrazoslovjem“, in da bo svoje življenje, kolikor mu je še ušojeno“ (pisatelj je bil tedaj, ko je pisal to pismo, že bolan na pljučih in se je vsaj tri leta

zdravil na Golniku), „najb posvetil jeziku svoje mater“

Zorec se je te slovesne zaobljube držal do smrti. Ali ne s in ne lije iz Zorčeve sijajne obrambe pravic slovenščine tu di ponosno trmoglavi značaj Dolenjca in Slovenca, ki ve, kaj hoče? In — ali ni zanimivo, da je Edvard Kardelj v svoji epohalni knjigi „Razvoj slovenskega narodnega vprašanja“, ali bolje, v svojem uvodu ob drugi izdaji tega dela (1957) zapisal glede usode jezika v Jugoslaviji, da se bodo „ljudje, ne pa jeziki stapljali v višjo občečloveško skupnost, pri čemer te skupnosti ne bo prav nič motila različnost jezikov!“ (Glej str. LXXII).

S tem svojim daljnovidnim stavkom je Kardelj obsodil veliki kosrbsko buržoaziji, ki se je v kraljevini SHS stvarno prizadevala, da bi slovenski in makedonski jezik utonila v srbohrvaščini. Z isto mislijo pa je veliki mislec dal posredno priznanje tudi zavednemu, bistroumnemu in pogumnemu dolenjskemu pisatelju Ivanu Zorc, čigar stoletnico rojstva smo praznovali 25. junija 1980.

MATIJA BREZOVAR

Oba dokumenta sta zanimiva predvsem zato, ker razkrivata, kdo je bil avtor prve slovenske železniške terminologije, poleg tega pa v podtekstu dokazujeta, kako zelo se je morala velikosrbska buržoazija nekoč prizadevati, da bi se slovensko železniško izrazoslovje nadomestilo s srbsko-hrvatsko „latovščino“ pomilovanja vrednih jugoslovenščikov.“ (Zadnje štiri besede so citirane po Z. konceptu).

Slovensko železniško izrazoslovje je namreč „dobra tri leta“ s pomočjo ustreznih znanstvenikov in umetnikov sestavljali in sestavil Ivan Zorec. Terminologija je morala biti gotova vsaj l. 1920. Inšpektorat drž. železnic v Ljubljani je to izrazoslovje postopoma objavljati v svojem strokovnem glasilu, slovenski železničarji pa so ga prevzeli za svoje in ga vpeljali v svojo vsakodnevno delovno prakso.

Zorec je terminologijo pripravil tudi za samostojen tisk. Najprej jo je ponudil ravno tistemu osrednjemu odboru združenja žel. uradnikov v Ljubljani, ki mu je pisalo poprej omenjeno pismo. Osrednji odbor pa ni hotel sprejeti slovenskega izrazoslovja v založbo. Odklonil ga je, ne da bi natančno navečel kak razlog. Najbrž se mu je zdela terminologija „prevetš“ slovenska. Zorec je zato ponudil svoje delo neki slovenski založbi, da bi izšlo v posebni knjigi. Če je do natisa Slovenske železniške terminologije prišlo ali ne, sicer ne vem. Važnejši se mi zdijo dokazi o nelojalnem, če ne že kar zahrbtnem prizadevanju poprej omenjenega osrednjega odbora (meniča strokovno-političnega združenja slovenskih železničarjev), da se triletni napori Zorca in sodelavcev ignorirajo in izničijo, na-

Miran Hočevnar: SIMOLENJA VAS POD SNEGOMI, olje na lesenitu, 1981

radivo za dolenski biografski leksikon (4)

BOENER (BAENER, DENNER) JOHAN bakro-
srebrnik

R. 17. febr. 1647 v Nuern-
bergu, u. 2 nov. 1720 prav tam.
Delal v Valvasorjevi bakroreznici
na Bogenšperku. — Komelj
B.: Kulturni delež Dolenjske
str. 7. Thieme-Becker IV, str.
202.

BOGATAJ JANEZ etnograf

R. 11. marca 1947 v Ljubljani.
Služboval 1972–1974 v
Dolenjskem muzeju v Novem
mestu. — Podatki Dol. muzeja.
Kmečki glas 5. jul. 1978 št. 27,
str. 9 — slika.

BOGATAJ MIRKO igralec

R. 1. jan. 1942 v Krškem. —
SGL, str. 63

BOH ALOJZ medic. pisatelj

R. 2. nov. 1927 v Jurjevici
pri Ribnici. Predstojnik otroškega
oddelka novomeške Splošne
bolnice. — Podatki v ŠK M.
Jarca.

BOHINEC ŽIGA glasbenik

R. 23. maja 1850 v Škocjanu
na Dol., u. 1. nov. 1894 v
Ljubljani. — KLS II, str. 536.
Cerkveni šematizem ljublj. Ško-
fije za l. 1895 (smrtni podatki).

BOHINJEC PETER pisatelj

R. 21. febr. 1864 na Viso-
kem pri Kranju, u. 14. dec.
1919 v Spodnjih Dupljah.
Služboval tudi v Dobropoljah
in Škocjanu. — SBL I, str. 48.

BOHORIC ADAM slovničar
in šolnik

R. ok. 1530 na Štajerskem,
u. po 20. nov. 1598. Živel v
Krškem in imel tam tudi šolo.
— SBL I, str. 49.

BOJC ETBIN šolnik in publi-
cist

R. 22. okt. 1906 na Vačah,
u. 30. dec. 1975 v Ljubljani.
Študiral na kočevski gimnaziji.
— LPJ I, str. 279 — slika.

BOJC-BIDOVEC FRANJA
partizanska zdravnica

R. 26. nov. 1913 v Nemški
vasi pri Ribnici. — PrimSBL str.
94. ZdrV 1970 str. 381 — slika.

BOJC PAVLE polit. delavec
in diplomat

R. 10. nov. 1921 v Nemški
vasi pri Ribnici. — Ko je ko
1970, str. 99. Zbornik foto-
grafij iz narodnoosvobodilnega
boja ..., 3. knjiga, str. 137 —
slika.

BOJC VILKO pravnik in novinar

R. 10. jun. 1910 v Dobropoljah,
u. 5. jul. 1973 v Polhovem gradu.
— GospV XXII/1973 št. 52 str. 2 —
slika. Zbornik občine Grosuplje
VI/1974 str. 297 (z izborom biblio-
grafije).

BOLDAN JOŽE-SILNI narodni heroj

R. 30. avg. 1915 v Višnjah pri
Ambrusu. — Zbornik občine Grosuplje
III/1971 str. 47. — slika.
Ko je ko 1970, str. 100 (da je rojen
30. sept.)

BOLE-VRABEC ALENKA režiserka
in prevajalka

R. 14. jan. 1937 v Kranju. Služ-
bovala tudi v Novem mestu. — SGL
str. 65. Tovariš 1968 št. 39 str. 7 —
slika.

BOLTAR FRANCE slikar

R. 2. avg. 1923 v Novem mestu,
u. 29. jul. 1978 v Poreču. — France
Boltar. Spominska razstava, 1979
(katalog), str. 27 — slika.

BON JOŽE časnikar in pisatelj

R. 10. jan. 1910 v Gotni vasi, u.
27. apr. 1966 v Ljubljani. — SGL
str. 66. LD 29. apr. 1966 št. 116 str.
7 — slika.

BONAČ JANEZ nabožni pesnik in
pisatelj

R. 9. maja 1832 v Topolu pri
Cerknici, u. 21. dec. 1863 v Žužem-
berku. — SBL I str. 52.

BONOMO PETER humanist, Tru-
barjev učitelj in dobrotnik

R. 1458 v Trstu, u. 4. jul. 1546
prav tam. Od 1497 do 1502 arhidia-
kon v Ribnici na Dol. — SBL I, str.
53. KLS II, str. 573.

BOR MATEJ /Vladimir Pavšič/
književnik

R. 14. apr. 1913 v Grgarju. Kot
partizan na Dolenjskem ustvarjal li-
terarna dela. — SGL, str. 67. Slove-
nska književnost 1945–1965 II, str.
69 — slika.

BORČIČ BOGDAN slikar

R. 26. sept. 1926 v Ljubljani.
Služboval na novomeški gimnaziji.
— Ko je ko 1970 str. 102. Delo 8.
jun. 1968 št. 156 str. 17 — slika.

BORIŠEK MILAN športni pisatelj

R. 25. apr. 1920 v Litiji, u. 22.
avg. 1950 v Vršču. — Župančič J.:
Mesto Litija, 1952, str. 13.

BORKO JOŽE igralec in režiser

R. 1911 v Osilnici pri Kočevju, u.
1942 neke na Dolenjskem. — LPJ I,
str. 295. SGL str. 68 (da se je rodil v
Ljubljani in da je umrl 1944 na
Brezjah pri Rožnem dolu).

BORŠTNAR JOŽE narodni heroj in
polit. delavec

R. 8. nov. 1915 v Gabrovki pri
Litiji. — EJ I str. 696. Narodni
heroji, list 10 — slika.

BORŠTNIK BOŽO novinar in pre-
vajalec

R. 27. dec. 1889 v Hinjah, u. 28.
maja 1974 v Kostanjevici. — Dolenj-
ski razgledi 22. jan. 1970 št. 9 str.
111 — slika.

BORŠTNIK-MIRON MILICA slove-
nska in srbska pisateljica

R. 31. marca 1894 v Hinjah
(sestra prejšnjega), u. 18. avg. 1977
v Sarajevu, pok. na Palah. — Dialogi
XIII/1977 št. 12 str. 736.

BORŠTNIK VLADIMIR prevajalec

R. 1886 v Hinjah (brat prejšnjih),
umrl po drugi vojni v Ameriki. —
KIS II str. 500.

BOŽIČ PETER književnik

R. 30. dec. 1932 na Bledu. Hodil
v osnovno šolo v Novem mestu. —

Slovenska književnost 1945–1965
II, str. 372, 177 — slika.

BRAČIČ VLADIMIR geograf

R. 27. sept. 1919 v Cirkulanah.
1940–1942 učiteljval v Poljanah
na Kočevskem, partizani po Dolenj-
skem. — Zbornik PA v Mariboru
1960–1970, str. 450 — slika.

BRAČIKA MILAN inž. agronom

R. v Metliki. Po drugi vojni bil
direktor Kmetijske šole na Grmu. —
Pero primorskih perutninarjev
II/1976 št. 8 str. 1 — slika.

BRADAČ FRAN klasični filolog in
prevajalec

R. 15. jun. 1885 na Jami pri
Žužemberku, u. 2. maja 1970 v
Ljubljani. — SBL I, str. 56.

BRATKOVIČ FRANC elektroteh-
nik

R. 11. maja 1936 v Krškem. —
Univerza II, str. 392.

BRAUNE ROBERT šahovski prob-
lemist in nemški pesnik

R. 13. apr. 1845 v Kočevju, u. 7.
marca 1924 prav tam. — Slovenski
šah, 1972, str. 124. Gottscheer Ka-
lander 1926 str. 1 — slika.

BRCAR (BERCAIR, BERGER), Jo-
že zbiralec ljudskega blaga

R. 17. marca 1842 na Homu pri
Šentrupetu, u. 31. dec. 1921 v
Kamnju, pok. v Šentrupetu. Nekaj
njegovih stvari si je prepisal Trdina
(Notes XIV). Tudi Štrekelj je pora-
bil nekaj Brcarjevih zapisov narod-
nih pesmi.

BRECELJ BOGDAN kirurg in orga-
nizator partizanskega zdravstva

R. 6. maja 1906 v Gorici. Bil
glavni kirurg Glavnega štaba Sloveni-
je. — EJ II str. 193. ITD 16. sept.
1976 št. 38 str. 29 — slika.

BRECELJ MARIJAN politik, na-
rodni heroj

R. 23. apr. 1910 v Gorici (brat
prejšnjega). L. 1943 bil izvoljen v
predsedstvo SMOS. — Narodni hero-
ji, list 11 — slika.

BRECKERFELD FRANC ANTON
zbiralec lj. blaga in zgodovinar

R. 3. jan. 1740 na Starem gradu
pri Novem mestu, u. 30. jan. 1806 v
Ljubljani. — SBL I str. 57.

**BRECKERFELD JANEZ SIGIS-
MUND** pravnik in slikar

R. 11. apr. 1689 v Novem mestu,
u. jun. 1760 prav tam. — Kronika
V/1938 str. 100.

BRECKERFELD WOLFGANG
KONRAD zdravnik

R. v 1. pol. 17. stol., u. po l.
1700. Bil mestni fizik v Novem
mestu. — SBL I str. 57. Kronika
VII/1940, str. 22 (da se je rodil
1661 in umrl 10. maja 1710).

BREGANT MARIJAN (p. Nikolaj)
prevajalec

R. 30. nov. 1907 v Ljubljani.
Študiral na novomeški gimnaziji. —
225 let, str. 346.

BREJC JOŽE (ps. Jože Javoršek)
književnik

R. 20. okt. 1920 v Vel. Laščah. —
Slovenska književnost II str. 387,
141 — slika.

BREN FRANC (p. Hugo) zgodovi-
nar

R. 5. dec. 1881 na Sv. Gori pri
Litiji, u. 8. dec. 1953 v Rimu.
Opravil noviciat v Novem mestu,
pisal o jansenizmu na Dolenjskem.
— SBL I str. 58. Družina 18. jul.
1971 št. 14 str. 10 — slika.

BRENCE MATIJA pisatelj

R. 19. sept. 1856 v Hrašah na
Gorenjskem, u. 18. jul. 1887 pri Sv.
Gregorju nad Sodražico. — SBL I
str. 58.

BRENK FRANCE filmolog in dra-
matik

R. 10. sept. 1912 v Dravljah nad
Ljubljano. Organiziral prve filmske
predstave na osvobojenem ozemlju v
Beli krajini. — SGL str. 78. TV 15
15. jul. 1971 št. 30 str. 14 — slika.

BRESAN ANTON nabožni pisatelj

U. 1708 v Novem mestu — Komelj
B.: Kulturni delež Dolenjske
(Novo mesto 1959), str. 18. (Ta
Komeljeva publikacija je prvi poskus
sistematično prikazati dolenjske
kulturne delavce, in sicer razvrščene
po krajih rojstva, če gre za Dolenjce,
oz. po krajih bivanja, če gre za
prišleke. Žal sem jo pozabil omeniti
v prvem nadaljevanju naše serije, kar
naj bo s tem popravljeno.)

BREŠČAK PETER novinar

R. 10. nov. 1939 v Novem mestu,
u. 23. jun. 1979 v Ljubljani, pok. v
Šmarju pri Šentjerneju. — 225 let
str. 455. DL 28. jun. 1979 št. 26 str.
4 — slika.

BREZOVAR MARJAN lit. kritik in
televizijski dramaturg

R. 5. maja 1933 v Novem mestu.
— LPJ I str. 343 — slika.

BREZOVAR MILAN zgodovinar
NOB

R. 13. dec. 1917 v Šentrupetu.
(Podatki v ŠK M. Jarca.)

BREZOVEC CIRIL defektolog

R. 6. jan. 1919 v Škofljici pri
Ljubljani, u. 16. avg. 1977 v Ljub-
ljani. — Delo 19. avg. 1977 št. 191
str. 5 — slika.

BREŽNIK FRANC klasični filolog
in šolnik

R. 3. dec. 1849 pr. Sv. Martinu v
Rožni dolini, u. 15. jul. 1929 v
Novem mestu. Bil profesor na novo-
meški gimnaziji, od 1906 pa ravna-
telj. — SBL I str. 59.

BREŽNIK PAVEL šolnik in pisatelj

R. 1. febr. 1892 (sin prejšnjega) v
Ljubljani, u. 26. maja 1972 v Beo-
gradu. Maturiral na novomeški gim-
naziji in pisal o Dolenjski (povest
Klic Gorjancev). — SBL I str. 60.
LPJ I, str. 343 — slika.

BRICELJ IVAN gradbenik in strok.
pisatelj

R. 3. jan. 1893 v Sp. Hrušici pri
Ljubljani. Zgradil dve tovarni v No-
vem mestu in posloplji osnovne šole
v N. mestu in Semiču. — Spominski
almanah... (Ljubljana 1939), str.
271.

BRINAR JOSIP šolnik in pisatelj

R. 1. nov. 1874 v Studencih pri
Trbovljah, u. 11. marca 1959 v
Celju. — Učiteljval tudi v Krškem.
— SBL I str. 60

(Nadaljevanje prihodnjič)